

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

DAINIUS STUMBRAS
TEISĖS PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA
KODAS 62401S111

NEPAGRĪSTAS PRATURTĖJIMAS AR TURTO GAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Dangutė Ambrasienė

Vilnius, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO IŠTAKOS, VYSTYMO SI RAIDA.....	6
1.1 Nepagrįstas praturtėjimas romėnų teisėje	6
1.2 Nepagrįstas praturtėjimas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse.....	7
1.3 Nepagrįstas praturtėjimas bendrosios teisės tradicijos valstybėse.....	8
2. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO PRIGIMTIS, VIETA PRIEVOLIŲ TEISĖS SISTEMOJE IR SAMPRATA	10
2.1 Nepagrįsto praturtėjimo instituto prigimtis ir vieta prievolių teisės sistemoje	10
2.2 Nepagrįsto praturtėjimo instituto samprata.....	12
3. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO TAIKymo SĄLYGOS (MECHANIZMAS) KONTINENTINĖS IR BENDROSIOS TEISĖS TRADICIJOS VALSTYBĖSE (VOKIETIJA, PRANCŪZIJA, ANGLIJA, LIETUVA).....	19
3.1 Praturtėjimas	20
3.2 Turtinės padėties pablogėjimas.....	27
3.3 Priežastinis ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ..	32
3.4 Praturtėjimo neteisėtumas (teisinio pagrindo nebuvimas).....	37
3.5 Ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo subsidarius pobūdis.....	45
4. IŠVADOS	50
5. LITERATŪROS SĄRAŠAS	51
6. SANTRAUKA.....	58
7. SUMMARY.....	59

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos socialinės santvarkos virsmas ir persiorientavimas į rinkos ekonomiką, naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimas 2001 metais¹, kitų naujų ekonomikos srities teisės aktų gausa, eurointegracija, tarptautinių ekonominių ryšių plėtra, audringas ūkinių, komercinių ir kitokių civilinių santykių vystymasis lemia būtinybę aktualizuoti asmens laisvės, sąžiningumo, stabilumo, teisėtų lūkesčių, proporcingumo principų civiliniuose santykiuose svarbą. Atsižvelgiant į tai, kad visuotinai pripažintas reikalavimo dėl nepagrįsto praturtėjimo, kaip teisinės gynybos instrumento, tikslas yra užtikrinti maksimalų teisingumo ir sąžiningumo principų įgyvendinimą, šis institutas² minėtuoju atžvilgiu tampa ypač aktuali, o tai reiškia, kad aktualiais tampa ir jo turinio, taikymo sąlygų, kitų su jo tinkamo įgyvendinimo prielaidomis susijusių veiksnių žinojimas ir tinkamas suvokimas.

Kadangi Lietuvos teisės (įstatymų leidybos, teisės taikymo praktikos, teisės doktrinos) patirtis šioje srityje nėra žymi, tai tapo dar viena aktualia paskata giliau pažvelgti į problemą. Pažvelgti ne paviršutiniškai ir atsitiktiniai selektyviai, o įvertinant šio instituto reguliavimo ypatumus kitose valstybėse, tyrimui specialiai pasirinkus skirtingos teisės tradicijos – kontinentinės ir bendrosios³ – valstybes. Skirtingų tradicijų analizė sudarė galimybę išskirti atitinkamo reguliavimo privalumus, trūkumus ir tokiu būdu modeliuoti tinkamiausią reguliavimo pavyzdį.

Išsami istorinė nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygų lyginamoji analizė galėtų prisidėti paskatinant ne tik teisės aktuose įtvirtinti tinkamiausias ir labiausiai jo prigimtį, esmę atitinkančias taikymo sąlygas, kas valstybės teisės sistemai suteiktų neabejotino aiškumo, išsamumo, nuoseklumo, nuspėjamumo, taigi ir tikrumo. Kartu tai būtų naudinga ir praktikoje – visiems teisę taikantiems subjektams būtų lengviau kvalifikuoti konkretų teisinį santykį ir konkrečioje situacijoje taikyti nepagrįstą praturtėjimą kaip tinkamiausią pažeistų teisių gynimo būdą.

Darbo naujumas ir originalumas. Šis magistro darbas skirtas iki šiol Lietuvoje specialiai ar giliau nenagrinėto teisės instituto analizei. Tyrime lyginamos nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygos keliose skirtingoms teisės sistemoms priklausančiose

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK), priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

² Darbe vartojama „nepagrįsto praturtėjimo“ sąvoka atitinka „nepagrįsto praturtėjimo instituto“ sąvoką.

³ Kalbėdami apie bendrosios bei civilinės teisės sistemas mes neturime omenyje, kad JAV ir Anglijos teisėje yra analogiškas nepagrįsto praturtėjimo teisinis reguliavimas, arba, kad nėra skirtumų tarp Prancūzijos, Vokietijos ir Lietuvos teisės. Iš tiesų, įvairios kontinentinės sistemos valstybės skiriasi viena nuo kitos svarbiais teisinio reguliavimo aspektais, nes vienos remiasi abstrakčiu, kitos – priežastiniu nuosavybės perdavimo aiškinimu. Tam tikrų skirtumų, reguliuojant nepagrįsto praturtėjimo institutą, yra ir tarp bendrosios teisės tradicijos valstybių.

valstybėse ir, apibendrinus šių sąlygų skirtybes, siūloma kiek plačiau ir giliau naujai pažvelgti į nepagrįsto praturtėjimo institutą, jo bruožus bei taikymo ypatumus kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse.

Tyrimo objektas yra nepagrįsto praturtėjimo instituto ištakos, sąvoka, taikymo sąlygos bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse.

Tyrimo dalykas yra Lietuvos ir darbo autoriui kalbiniu atžvilgiu labiausiai prieinamų užsienio valstybių teisės šaltiniai (teisės aktai, teismų praktika, teisės doktrina), susiję su nepagrįsto praturtėjimo institutu.

Tyrimo tikslas yra magistro darbo apimties ribose atskleisti teorinius ir praktinius nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo panašumus bei skirtumus bendrosios ir kontinentinės teisės valstybėse.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: pirma, išanalizuoti sąvoką „praturtėjimas“; antra, atskleisti nepagrįstumo kategorijos reikšmę; trečia, išanalizuoti ir nustatyti nepagrįsto praturtėjimo taikymo sąlygų specifiką kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse, apibendrinti tuos savitumus.

Tyrimo metodai. Magistro darbe taikomi tokie tyrimo metodai: analizės, loginis (indukcijos, dedukcijos, loginės sekos), apibendrinimo, lyginamasis (istorinis, institucinis, dokumentinis). Analizės metodas taikomas nepagrįsto praturtėjimo instituto konkrečioms taikymo sąlygoms išskirti ir nagrinėti; apibendrinimo, loginiai metodai – išvadoms daryti. Lyginamojo metodo pagalba lyginama nepagrįsto praturtėjimo instituto istorinė raida skirtingos teisės tradicijos valstybėse bei šiuo metu skirtingose jurisdikcinėse sistemose taikomų nepagrįsto praturtėjimo sąlygų skirtumai. Analizės (pavyzdžiui, istorinių faktų, dokumentų, teisėkūros principų) metodas naudojamas, analizuojant aptariamo instituto, jo sąlygų vystymosi istorinę retrospektyvą, teisės aktus ir teismų praktiką.

Hipotezė. Nepagrįsto praturtėjimo institutas skirtingai reguliuojamas bendrosios ir kontinentinės teisės sistemos valstybėse.

Svarbiausi šaltiniai, analizės gilumas ir platumas. Magistro darbe remiamasi atitinkamais Lietuvos ir užsienio valstybių įstatymais (Prancūzijos, Vokietijos), šių ir kai kurių kitų valstybių (Anglijos) teismų praktika, mokslo darbais (daugiausia – Jack Beatson, David Johnston).

Mokslo darbų lietuvių kalba beveik nėra. Todėl orientuotasi į skirtingų jurisdikcijų valstybes, kuriose jau yra susiklostę tam tikros aiškiai išvelgiamos šio instituto taikymo tradicijos: analizei pasirinkta būtent Anglija (bendrosios teisės tradicija), Vokietija (kontinentinės teisės tradicijos germanų šeima) ir Prancūzija (kontinentinės teisės tradicijos

romanų šeima), kurios, autoriaus nuomone, yra pakankamai informatyvios siekiant iš esmės atskleisti instituto reguliavimo ypatumus, pranašumus ir trūkumus.

Kiti teisės institutai magistro darbe bus nagrinėjami tik tiek, kiek tai bus reikalinga nepagrįsto praturtėjimo reguliavimo panašumų ir skirtumų atitinkamose valstybėse išskyrimui bei analizei.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro trys dalys. Pirmojoje nagrinėjama nepagrįsto praturtėjimo instituto ištakos, vystymosi raida, antrojoje – samprata, vieta civilinės teisės sistemoje, o trečiojoje – atskiri nepagrįsto praturtėjimo ypatumai kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse.

1. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO IŠTAKOS, VYSTYMO SI RAIDA

1.1 Nepagrįstas praturtėjimas romėnų teisėje

Romėnų teisėje ir jos bendruosius principus perėmusiose teisės sistemose neabejojama, kad prievolių teisėje egzistuoja atskira nuo deliktų ir sutarčių teisės sritis, į kurią patenka ir nepagrįstas praturtėjimas. Nuosekliai – atsakymas į klausimą, kur glūdi nepagrįsto praturtėjimo instituto atsiradimo prielaidos, randamas pačioje romėnų teisėje, t. y. ten, kur ir buvo suformuotas ir įtvirtintas nagrinėjamas institutas.

II a. romėnų teisininkas Gajus suklasifikavo prievoles kaip kylančias iš sutarčių, deliktų ar kitų rūšių⁴. Praėjus beveik keturiems šimtmečiams, Justiniano Institutai jau pripažino ketveriopo prievolių skirstymo schemą – skirstymą į prievoles, kylančias iš sutarčių, tarsi sutarčių (lot. *obligationes quasi ex contractu*), deliktų ir tarsi deliktų (lot. *obligationes quasi ex maleficio*). *Obligationes quasi ex contractu* skirstytos dar į tris grupes, kurias sudarė įvairių rūšių prievolės: nepagrįsto praturtėjimo prievolės (lot. *condictio*), svetimų reikalų tvarkymas be įgaliojimo (lot. *negotiorum gestio*) ir bendrija (lot. *communio*)⁵. Taigi reikalavimai, kylantys iš nepagrįsto praturtėjimo, buvo priskirti prie kvazisutarčių. Būtent Justiniano klasifikacija ir turėjo didžiausios įtakos, skirstant prievoles, o kartu apibrėžiant nepagrįsto praturtėjimo instituto vietą prievolių teisės sistemoje.

Romėnų teisininkas Pomponijus dar Respublikos laikais suformulavo principą: „*jei asmuo be pakankamo teisinio pagrindo praturtėja kito asmens sąskaita, tai tokiu būdu įgytas turtas turėtų būti grąžintas asmeniui, kurio sąskaita praturtėta* (lot. *nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiores*)“⁶. Pomponijaus suformuluota elgesio taisyklė skyrė šiuos svarbiausius, nepagrįstą praturtėjimą kvalifikuojančius elementus: pirma, praturtėjimo neteisėtumą ir, antra, praturtėjimą ieškovo sąskaita.

Ieškinys, kuriuo buvo išreikalaujamas be pagrindo įgytas turtas, vadinosi *legis actio per conditione* arba tiesiog *condictio*. Romėnų teisininkai nesukūrė bendrų principų, kuriais būtų galima vadovautis sprendžiant klausimą, ar asmuo praturtėjo be pagrindo, tačiau nustatė tipinius praturtėjimo be pagrindo atvejus⁷:

⁴ Johnston D., Zimmermann R. *Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 8.

⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 249

⁶ Kartoiant: Johnston D., Zimmermann R. *Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective...*// ten pat. P. 3.

⁷ Kartoiant: Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. *Romėnų teisė...*// ten pat. P. 251 - 252.

- a) *condictio indebiti* – ieškinys, kurį pareikšti galėjo asmuo, sumokėjęs neegzistuojančią skolą ar sumokėjęs skolą, kurią privalėjo sumokėti kitas asmuo, ar, kai skola turėjo būti sumokėta kitam asmeniui. Pažymėtina, jog būtent šio ieškinio raida turėjo didžiausios įtakos šiuolaikinei nepagrįsto praturtėjimo teisei⁸;
- b) *condictio causa data non secuta* – ieškinys, kuriuo buvo siekiama susigrąžinti turta, perduotą trečiajam asmeniui, tikintis priešpriešinio veiksmo, kuris nebuvo atliktas;
- c) *condictio ob turpem vel iniustam causam* – ieškinys dėl turto susigrąžinimo, kai turtas buvo perduotas turint įstatymui ar moralei priešingą tikslą;
- d) *condictio ex causa furtiva* – ieškinys, kuriuo siekiama iš vagies išreikalauti pavogtus daiktus ar jų vertę.

Atvejai, kurie neatitiko minėtų ieškinių, buvo nusakomi bendru *condictiones sine causa* pavadinimu, nes, priešingai nei minėti tipiniai *condictiones*, jie neapibrėžė nepagrįsto praturtėjimo instituto ribų. *Conditiones sine causa* buvo galimas net tada, kai galėjo būti pareiškiami kiti nepagrįsto praturtėjimo *condictiones*: buvo pripažįstama, kad jie tarpusavyje „dera“⁹.

1.2 Nepagrįstas praturtėjimas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse

Kontinentinės teisės sistemoje, priešingai nei bendrojoje, nepagrįstas praturtėjimas kaip atskiras prievolių teisės institutas buvo pripažintas gerokai anksčiau. Pagrindinis principas, kad niekas negali praturtėti neteisėtai kito asmens sąskaita, buvo suformuluotas Prancūzijoje ir Vokietijoje apie XVIII-XIX a. Vėliau R. Pothier suformavo principą, kad kiekvienas turi gauti teisingą dalį (lot. *ius suum cuique*)¹⁰. Šis naujas požiūris iškėlė esminį klausimą, kaip turėtų būti skirstoma sutarčių teisė, o kartu lėmė ir būtinybę teisininkams kuo tiksliau įvertinti nepagrįsto praturtėjimo ir kitų prievolių santykį.

Nepagrįsto praturtėjimo instituto atsiradimas Lietuvos teisėje sietinas su 1964 m. civilinio kodekso¹¹ 44 skirsniu, kuris reguliavo prievoles, atsirandančias dėl turto įgijimo ar sutaupymo be pagrindo. 1964 m. CK 512 straipsnis įtvirtino asmens, be įstatymu ar sandoriu nustatyto pagrindo įgijusio turta kito sąskaita, pareigą gražinti pastarajam be pagrindo įgytą turta

⁸ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 143.

⁹ Zimmermann R. The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: Oxford University Press, 1996. P. 872.

¹⁰ Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 2.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. <<http://www.infolex.lt/ta/112666?nr=10>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27). Pažymėtina, kad tarpukario Lietuvoje (1918 – 1940 m.) galiojęs Rusijos įstatymo sąvado X tomas skyrė tik prievoles, atsirandančias iš žalos padarymo (deliktų), ir prievoles, atsirandančias iš sutarčių. Maksimaitis M., Vansevičius S. Lietuvos valstybės teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997. P. 192 - 193.

natūra arba atlyginti jo vertę, taip pat gražinti pajamas, kurias jis gavo nuo to laiko, kai sužinojo apie turto įgijimo nepagrįstumą¹².

Nepagrįsto praturtėjimo instituto reguliavimas Lietuvoje pasikeitė priėmus 2000 m. CK. Skirtingai nei 1964 m. CK, naujajame CK numatytos dvi situacijos: turto (daikto) gavimas be pagrindo ir nepagrįstas praturtėjimas. Taigi, nors pati nepagrįsto praturtėjimo samprata beveik nepakito, tačiau naujajame kodekse prievolės nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas be pagrindo reguliuojamas detaliau¹³. CK šeštosios knygos III dalies XX skyriaus 6.237 - 6.242 straipsniuose įtvirtinti skirtingi atvejai: pareiga gražinti be pagrindo įgytą turtą (CK 6.237 straipsnis), tariamojo skolininko teisė išreikalauti be pagrindo sumokėtą skolą (CK 6.238 straipsnis), pareiga gražinti turtą, neatlygintinai perduotą trečiajam asmeniui, (CK 6.239 straipsnis) bei ieškinys, skirtas nepagrįstam praturtėjimui (lot. *de in rem verso*), (CK 6.242 straipsnis).

1.3 Nepagrįstas praturtėjimas bendrosios teisės tradicijos valstybėse

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse ilgą laiką buvo nepagrįsto praturtėjimo institutas neigtas. 1923 m. Anglų Teisingumo Lordas (angl. *English Lord of Justice*) D. A. Scrutton atmetė nepagrįsto praturtėjimo koncepciją kaip „*geras, bet iki galo neišmąstyta mintis*“ (angl. „*well-meaning sloppiness of thought*“)¹⁴. Analogiško požiūrio laikėsi ir Lordas W. J. K. Diplock, iki pat 1978 m. neigęs bet kokią nepagrįsto praturtėjimo instituto reiškinių egzistavimą¹⁵. Tačiau profesorius G. Jones buvo kitokios nuomonės ir teigė, kad racionalų ir protingą nepagrįsto praturtėjimo paaiškinimą galima būtų rasti konkrečiuose teismų sprendimuose, kurie ir sudaro kvazisutarčių teisės branduolį¹⁶. Anot G. Virgo, „<...> *restitucijos teisė nėra meno kūrinys, kažkas, į ką pažvelgus reikėtų žavėtis. Tai yra teisės dalis, kuri privalo veikti realiame pasaulyje. Elegancija ir funkcionalumas ne visada eina kartu.*“¹⁷. Bene reikšmingiausias iš tokių teismų sprendimų – *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.* byloje priimtas sprendimas, kuriame Lordų Rūmai

¹² Plačiau žr.: Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Mintis, Vilnius, 1976. P. 334 - 336.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T.1. Justitia, Vilnius, 2003. P. 317 - 318.

¹⁴ Kartoiant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 2.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Virgo G. The Principles of the Law of Restitution. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 32.

aiškiai suformulavo, kad restitucija (angl. *restitution*)¹⁸, kaip ir sutartys ar deliktai, yra neatsiejama bendrosios teisės kategorija¹⁹.

* * * *

Apibendrinus darytina išvada, kad nepagrįstas praturtėjimas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse perimtas iš romėnų teisės ir siejamas su *condictio indebiti*, o bendrosios teisės tradicijos valstybės nepagrįsto praturtėjimo institutą kildina iš teismų praktikos, pavyzdžiui, Anglijoje nepagrįsto praturtėjimo doktrinos pagrindu pripažįstamas 1988 m. sprendimas *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.* byloje²⁰.

¹⁸ Kontinentinės teisės sistemoje ši samprata atitinka nepagrįstą praturtėjimą.

¹⁹ Byla *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.*, [1988] UKHL 12, [1991] 3 WLR 10, [1991] 2 AC 548. <www.trans-lex.org/302100> (Prisijungimo laikas: 2010-11-28). *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.* byloje priimtame sprendime, be kita ko, nurodyta, kad: „<...> visiškai suprantama, kad bet kuri civilizuota teisinė valstybė privalo suteikti teisinės gynybos priemones bylose, kuriose pasireiškia taip vadinamas nepagrįstas praturtėjimas ar nepagrįsta nauda, tam, kad būtų užkirstas kelias žmogui išsaugoti pinigus ar kitokią naudą, gautą iš kito, nes būtų nesąžininga tą naudą jam pasilikti.“

²⁰ Ten pat.

2. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO PRIGIMTIS, VIETA PRIEVOLIŲ TEISĖS SISTEMOJE IR SAMPRATA

2.1 Nepagrįsto praturtėjimo instituto prigimtis ir vieta prievolių teisės sistemoje

Didžioji dalis prievolių kyla iš sutarčių ar deliktų, tačiau sutartys ir deliktai nesudaro viso to, ką apima prievolių teisė. Nepagrįstas praturtėjimas ar bendrosios teisės tradicijos valstybėse – restitucija suteikia teisę išreikalauti turtą tokiose situacijose, kai asmuo yra sumokėjęs pinigus ar suteikęs kitokią naudą kitam asmeniui ir vėliau tai (naudos gavimas ir/ar turto (daikto) pasilikimas) tampa neteisėta. Toks išreikalavimas nuo sutarčių ar deliktų teisės skiriasi savo prigimtimi. Sutarčių teisė siekia apsaugoti sutartimi apibrėžtus lūkesčius ir atkurti ieškovams tokią teisinę padėtį, kokioje jie būtų buvę, jei sutartis būtų tinkamai vykdoma ar įvykdyta. Deliktų teisė siekia „korekcinio teisingumo“ (angl. „*corrective justice*“) – atstatyti tokią ieškovų padėtį, lyg jie nebūtų neteisėtai nukentėję, t. y. tokią padėtį, kurioje jie buvo iki delikto padarymo. Skirtingai nei sutarčių ir deliktų teisėje, nepagrįsto praturtėjimo instituto tikslas – nustatyti tokias aplinkybes, kuriomis praturtėjimas taptų visiškai ar iš dalies „atgręžtas“, siekiant, kad būtų atlyginta žala tiems, kurių sąskaita kiti praturtėjo. Nepagrįstas praturtėjimas privalo siekti subalansuoti dvejopus skirtingus interesus: viena vertus, asmeninio ir socialinio stabilumo apsaugą, kita vertus, veiksmų laisvę.

Nuo romėnų teisės laikų teisės sisteminimas (lot. *divisio et partitio*) buvo labiau išvystytas civilinės teisės tradicijos valstybėse, todėl civilinės teisės institutų vietą civilinės teisės sistemoje paprastai galima identifikuoti pagal konkretaus instituto vietą civiliniame kodekse. Štai keli pavyzdžiai.

Vokietijos civilinio kodekso (Bürgerliches Gesetzbuch – toliau BGB)²¹ prievolių teisės knygos 7 skyriaus 26 skirsnyje atskirai nuo deliktų, sutarčių bei daiktinės teisės normų įtvirtintas nepagrįsto praturtėjimo institutas (BGB 812 – 822 straipsniai). BGB 812 straipsnio nuostata pagrįsta plečiamai išaiškinta romėniškąja *condictio*, vadinasi, pagrįsta manyti, jog nepagrįstas praturtėjimas laikomas atskira kategorija – kvazisutartimi.

Kiek nebūdingai kontinentinės teisės sistemai, Prancūzijoje nepagrįstas praturtėjimas atsirado kaip teismų praktikos rezultatas, ilgainiui imtas sieti su Prancūzijos civilinio kodekso²²

²¹ Vokietijos civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*, toliau – BGB) <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

²² Prancūzijos civilinis kodeksas. <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

1371 straipsniu²³, kuriuo reguliuojami santykiai priskiriami kvazisutarčiai. Kaip bebūtų, Prancūzijos civiliniame kodekse nėra jokios bendro pobūdžio normos, skirtos reglamentuoti nepagrįstą praturtėjimą: yra keli straipsniai, kurie suprantami kaip reguliuojantys tokį praturtėjimą konkrečiais atvejais. Pavyzdžiui, vienas iš galimų atvejų: kaip nepagrįstas praturtėjimas lengvai identifikuojama yra situacija, kai žemės savininkas savo žemėje pasistato namą iš kitam priklausančių medžiagų. Prancūzijos civilinio kodekso 554 straipsnis draudžia medžiagų savininkui susigražinti medžiagas, tačiau jis turi teisę į atlyginimą, lygų medžiagų vertei tuo momentu, kai žemės savininkas tokį atlyginimą sumoka. Ši ir kitos panašios nuostatos galėtų būti funkciniai prilyginamos Vokietijos civilinio kodekso 951 straipsnio nuostatai, kuria įprasmintas bendros analogiškos gynybos priemonės taikymas įvairioms situacijoms. Tačiau, kaip minėta, Prancūzijos civiliniame kodekse tokia gynybos priemonė nėra universali ir pasireiškia atskiromis taisyklėmis konkrečioms atvejams.

Bendrajai teisei, net jei ji suprantama moderniai, stokoiant sistemiškumo sąvybių, dėsninga, kad restitucijos teisė (angl. *law of restitution*) nėra kodifikuota. Ją sukūrė teismų praktika. Šios vystymasis buvo lėtas procesas, pripažįstant, kad aiškiai skirtingos teisės sritys (kuomet teisė įpareigoja vienai šaliai sumokėti pinigų sumą ar išimtinai grąžinti tam tikrą nuosavybę kitam) pripažįsta bendrąjį nepagrįsto praturtėjimo principą, o šis egzistuoja šalia sutarčių ir deliktų kaip savarankiška prievolių teisės dalis²⁴.

Lietuvoje nepagrįsto praturtėjimo institutas yra reguliuojamas CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ III dalyje „Kitais pagrindais atsirandančios prievolės“ (CK XX skyriaus 6.237 – 6.242 straipsniai). Taigi šis institutas yra prievoliniai santykiai, atsirandantys kitais nei sutartys, įstatymai ar deliktai pagrindais, todėl pagrįstai Lietuvoje nepagrįsto praturtėjimo institutą galima priskirti prie kvazisutartinių prievolių²⁵.

Beje, nepagrįsto praturtėjimo ir turto gavimo institutas atitinka ir V. Mikelėno išskirtus šiuos bendrus kvazisutartinių prievolių (CK 6.229 – 6.244 straipsnių) bruožus:

- veiksmo teisėtumas (tik teisėto veiksmo pagrindu atsirandanti prievolė yra kvazisutartinė)²⁶;

²³ Kvazisutartinės prievolės yra grynai savanoriški asmens veiksmai, iš kurių atsiranda įsipareigojimai trečio asmens atžvilgiu, o kartais abipusiai įsipareigojimai tarp dviejų šalių (pranc. *Les quasi-contrats sont les faits purement volontaires de l'homme, dont il résulte un engagement quelconque envers un tiers, et quelquefois un engagement réciproque des deux parties*). Prancūzijos civilinis kodeksas. <http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

²⁴ A. Dambrauskaitė nurodo, kad Anglijos teisė dalį klausimų, civilinės teisės sistemos valstybėse reguliuojamų nuosavybės teisės srities nomų, priskiria nepagrįsto praturtėjimo instituto reguliavimo sričiai. (Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009. P. 145.)

²⁵ Tačiau teisės moksle yra nuomonių, kad ir nepagrįstas praturtėjimas yra labiau deliktas nei sutartis (Smith S. A. Unjust Enrichment: Nearer to Tort than Contract. <<http://ssrn.com/abstract=1296805>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27)).

²⁶ Yra autorių, pavyzdžiui, D. Vasarienė (žr.: Vasarienė D. Civilinė teisė. Paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, P. 208 - 209), neigiančių teisėtumą kaip kvazisutartinių prievolių bruožą.

- sandorių formos reikalavimų nebuvimas (kvazisutartinės prievolės atsiranda, nesvarbu kaip įforminti ar visai neiforminti veiksmai yra jų atsiradimo priežastis);
- kvazisutartinės prievolės atsiranda kaip sutartinių ar deliktinių prievolių padarinys²⁷.

Taigi nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas laikytinas savarankišku prievolės atsiradimo pagrindu, t. y. kvazisutartine prievole, kuri įtvirtinta CK 1.136 straipsnio 2 dalies 5 punkte: „<...> *civilinės teisės ir pareigos atsiranda <...> taip pat dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo <...>* ir turi tik jai būdingą specifinį reguliavimą“²⁸.

* * * *

Kaip matyti, kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Lietuva) nepagrįsto praturtėjimo instituto vietą prievolių teisės sistemoje galima nustatyti ir pagal civilinio kodekso struktūrą, tiksliau – pagal šio instituto vietą civiliniame kodekse (priskiriamas prie kvazisutarčių), ir pagal teisės normose nustatytą jo esmę (turinį).

Bendrojoje teisėje (pavyzdžiui, Anglijoje) nepagrįsto praturtėjimo instituto vietą identifikuoja teismų praktika, apibūdindama nepagrįstą praturtėjimą kaip savarankišką prievolių teisės dalį, egzistuojančią šalia sutarčių ir deliktų teisės.

2.2 Nepagrįsto praturtėjimo instituto samprata

Teisėje aiški terminija yra prielaida neteisingsoms interpretacijoms ir bereikalingiems nesusipratimams išvengti. Taigi nepagrįsto praturtėjimo instituto, kaip ir bet kurio kito, analizę dera pradėti šio instituto sampratos nusakymu.

Doktrinoje sutinkama įvairių nepagrįsto praturtėjimo interpretacijų. Jis aiškinamas kaip: (1) sutarčių teisės principas, pagal kurį reikalaujama taikyti restituciją²⁹; (2) šiuolaikinis senosios kvazisutarčių doktrinos atitikmuo³⁰; (3) neteisėtas pinigų ar kitų gėrybių gavimas ieškovo sąskaita³¹; (4) prievolė, kylanti iš nepagrįsto praturtėjimo³²; (5) naudos, gautos iš kitos asmens,

²⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 63.

²⁸ Tokios prievolės, kurios taikomos tada, kai kreditorius turi tik reikalavimo teisę ir neturi pareigos skolininkui, o skolininkas turi tik pareigą ir neturi reikalavimo teisės.

²⁹ Gifis S. H. Law Dictionary, fourth edition. New York: Barrons's Educational Series, Inc. 1996. P. 535.

³⁰ Ten pat. P. 536.

³¹ Curzon L. B., Dictionary of Law Sixth edition, Edinburgh: Pearson Education Limited, 2002. P. 436.

pasilaikymas sau, teisingai neatlyginant kitam asmeniui, kai kompensacijos galima protingai tikėtis³³; (6) teisės sritis, reguliuojanti nepagrįstai gautos naudos klausimus³⁴. Taigi nėra nusistovėjusios vieningos sampratos ir priklausomai nuo to, kurios teisės tradicijos požiūriu, kuris nepagrįsto praturtėjimo reiškinių aspektas yra akcentuojamas, jis suprantamas kaip teisės institutas, procesas, atitinkamų veiksmų rezultatas, pažeistų teisių gynimo būdas.

Norint visapusiškai atskleisti sampratos „nepagrįstas praturtėjimas“ turinį, būtina aptarti dviejų terminų – „restitucija“ ir „nepagrįstas praturtėjimas“ – vartojimą, nustatant jų santykį. Šiandien teisės sritis, įtvirtinanti kompensacinius mechanizmus, vis dažniau vadinama restitucijos teise arba nepagrįsto praturtėjimo teise³⁵. Taigi tokio kompensacinio pobūdžio kontekste, kai vienas asmuo kitam asmeniui sukuria naudą, kurios pastarasis neturi teisinio pagrindo pasilikti, terminai „nepagrįstas praturtėjimas“ ir „restitucija“ yra vartojami kaip sinonimai. Šiuo atveju nepagrįsto praturtėjimo teisei iškeliamas tikslas apibrėžti aplinkybes, kurioms esant praturtėjimas turi būti visiškai ar iš dalies panaikintas, taikant restituciją tų asmenų, kurių sąskaita praturtėjimas buvo įgytas, atžvilgiu³⁶. Be to, kai bendru terminu „nepagrįstas praturtėjimas“ apibūdinami be pagrindo įgyto turto gražinimo ir nepagrįsto praturtėjimo atvejai, terminas „nepagrįstas praturtėjimas“ suprantamas plačiai ir gali būti laikomas termino „restitucija“ sinonimu.

Kita vertus, terminas „restitucija“ gali būti vartojamas kaip apimantis be pagrindo įgyto turto gražinimą ir nepagrįstą praturtėjimą siauroju požiūriu.

Atsižvelgiant į sampratos „nepagrįstas praturtėjimas“ daugiaprasmiškumą bei nevienareikšmių terminų „restitucija“ ir „nepagrįstas praturtėjimas“ santykį, labai svarbu išsiaiškinti, kokia prasmė ir apimtis suteikiamos „restitucijai“ ir „nepagrįstam praturtėjimui“ konkrečiose valstybėse³⁷.

Anglija. Anglijoje, kaip ir kitose bendrosios teisės sistemos valstybėse (pavyzdžiui, JAV), nusistovėjo pozicija, jog restitucijos teisė remiasi to, kas buvo gauta nepagrįstai, gražinimo principu³⁸. Tačiau Birks manymu, sąvoka „restitucijos teisė“ (angl. *law of restitution*) yra „neteisingai vartojama“ (angl. *misnomer*), turėtų būti vartojama sąvoka „nepagrįsto praturtėjimo teisė“ (angl. *law of unjust enrichment*)³⁹. Galima būtų sutikti su Birks nuomone, nes restitucija labiau suprantama kaip reakcija, o ne tai, kas galėtų lytiuotis šalia deliktų ar sutarčių

³² Žiurlys A., Teisinių terminų žodynas. Vilnius: Politinės ir Mokslinės literatūros leidykla, 1954. P. 92.

³³ Garner B. A. Black's Law Dictionary, eight edition. St. Paul: Thomson West, 2004. P. 1573.

³⁴ Ten pat. P. 1574.

³⁵ Kartoiant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 7.

³⁶ Ten pat. P. 1.

³⁷ Kartoiant: Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės... // ten pat. P. 145.

³⁸ Ten pat. P. 31.

³⁹ Zimmermann R. The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition... // ten pat. P. 647.

teisės kaip principinis vieno lygmens atitikmui. Be to, restitucija gali būti reakcija ir į kitus atvejus, nei vien tik į nepagrįstą praturtėjimą.

Lordų Rūmai pripažįsta, kad reikalavimai taikyti restituciją (angl. *claims for restitution*) Anglijos teisėje paprastai turi atitikti keturis reikšmingus požymius:

- i) ar atsakovas praturtėjo?
- ii) Ar praturtėjimas buvo ieškovo sąskaita?
- iii) Ar praturtėjimas buvo nepagrįstas?
- iv) Ar atsakovas turi kokių nors gynybos priemonių?⁴⁰

Iš karto galima atkreipti dėmesį, kad pagrindinis nepagrįsto praturtėjimo skirtumas tarp Anglijos teisės ir kontinentinės teisės sistemos valstybių yra požiūris į trečiąjį aspektą – būtent į tai, kaip yra nustatomas praturtėjimo nepagrįstumas.

Anglijos teisės vystymasis pagrįstas konkretika, todėl natūralu, kad jai būdinga ne formalizuota restitucijos taisyklė, o tai, kad egzistuoja ne vienas specialus restitucijos pagrindas, pavyzdžiui, „klaida“ ar „prievara“. Taigi Anglijos teisė nepripažįsta bendrojo *condictio*, t. y. nepakanka ieškovui tiesiog įrodyti, kad atsakovo praturtėjimas buvo be pagrindo. Anglijos teisė reikalauja, kad ieškovas savo ieškinyje nurodytų vieną iš restitucijos pagrindų (angl. *unjust factors*), kurie pasireiškia per „nevalingumą“ (klaidą), nesąžiningą atsakovo elgesį, priimant tai, kas perduodama. Taigi, pirmiausia iš teismų yra reikalaujama teisingai išspręsti konkretų ginčą, pasiekti „praktinį“ teisingumą, o ne sukurti bendrą teisinį principą, nes tam tikrais atvejais faktinės bylų aplinkybės yra pernelyg sudėtingos ar pernelyg įvairios. Tą akivaizdžiai patvirtina, pavyzdžiui, *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd* ir *Woolwich Equitable Building Society v. Inland Revenue Commisioners* bylos, kuriose teisėjai nors ir vartoja nepagrįsto praturtėjimo sąvoką, tačiau nenurodo jokios tikslios priežasties ar priežasčių, kodėl toks praturtėjimas yra nepagrįstas⁴¹.

Paskutinysis nepagrįsto praturtėjimo bruožas apima galimas atsakovo gynybos priemones, kurios paneigtų ar patvirtintų gautos naudos gražinimą. Pagrindiniai gynybos būdai Anglijos teisėje yra šie: sąžiningas įgijimas; naudos gavimas esant atstovavimo santykiams; *restitutio in integrum* negalimumas; turto perėjimas kitam; neteisėtas veiksmas; teismo neturėjimas; senaties termino suėjimas. Kadangi nepagrįsto praturtėjimo institutas vienareikšmiai pripažintas buvo tik tik 1991 metais⁴², nenuostabu, jog šio sąlyginai „jauno“ instituto pagrindu

⁴⁰ Byla *Banque Financière De La Cité v. Parc (Battersea) Limited and Others* [1998] 2 WLR 475, 479. <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199798/ldjudgmt/jd980226/banq01.htm>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-28).

⁴¹ Kartoiant: Johnston D., Zimmermann R. Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective...// ten pat. P. 631.

⁴² Iki nepagrįsto praturtėjimo pripažinimo kaip pagrindinio ir vienijančio principo 1991 metais, tokios situacijos buvo laikomos „numanomais kontraktais“ ar atskirais pavyzdžiais, patenkinant išieškojimą, remiantis daugiau empiriniais nei principiniais pagrindais.

teisė į gynybą nėra ta sritis, kuri būtų plačiau ir giliau išvystyta. Bet kokių atvejų dažniausiai reikalavimai grindžiami pirmaisiais trimis šio skyrelio pradžioje nurodytais požymiais, pavyzdžiui, atsakovo praturtėjimu būtent ieškovo sąskaita.

Vokietija. Vokietijos restitucijos teisė apima tris restitucines prievoles: sutarties pasibaigimas dėl jos nutraukimo (BGB 346 straipsnis); prievolė, kuri kyla iš savininko restitucinio ieškinio neteisėtam valdytojui (BGB 987 straipsnis); ir nepagrįsto praturtėjimo ieškiniai (BGB 812 – 822 straipsniai). Dažniausiai sutinkamos – nepagrįsto praturtėjimo. Nepagrįsto praturtėjimo teisė skiria dvi ieškinių rūšis: ieškinius, kylančius iš kito asmens veiksmų (vok. *Leistungskonditionen*), ir ieškinius, kylančius iš praturtėjimo kitu būdu (vok. *Nichtleistungskonditionen*) (BGB 812 straipsnio 1 dalis). Bendrosios Vokietijos civilinio kodekso 812 straipsnio 1 dalies nuostatos patvirtina, kad BGB nepripažįsta unifikuotos praturtėjimo teisės ir bendroji restitucijos teisė tuo atžvilgiu nėra išvystyta. Atskiromis įstatyminėmis taisyklėmis, kurios reguliuoja restituciją, yra apibrėžtos skirtingose BGB vietose įtvirtintos prievolės, kurios netgi konkuruoja viena su kita.

Antra, BGB 812 straipsnio 1 dalies 1 punktas pats savaime apima *condictio indebiti* ir *condictio sine causa*. BGB 812 straipsnio 1 dalies 2 punktas yra skirtas *condictio ob causam finitam* ir *condictio causa data causa non secuta*. BGB 817 straipsnis reguliuoja *condictio ob turpem vel iniustam causam*. Tačiau bendrąjį nepagrįsto praturtėjimo ieškinį numatantis BGB 812 straipsnio 1 dalies 1 punktas apima žymiai daugiau kategorijų bylų, negu tradiciniai *condictiones indebiti et sine causa*.

Štai Vokietijos teisės teorija diferencijuoja BGB 812 straipsnio 1 dalį į dvi jau minėtas formuluotes:

1. „*Leistungskondition*“ („praturtėjimas kito asmens veiksmis“);
2. *Nichtleistungskondition*“ („praturtėjimas kitokiu būdu“).

Pirmasis šių dviejų kategorijų skirtumas – tik „*Nichtleistungskondition*“ yra būdingas vienos šalies praturtėjimas, turintis pasireikšti kitos šalies sąskaita. BGB 812 straipsnio 1 dalies prasme nepagrįstas praturtėjimas kitokiu būdu apima bet koki „sąmoningą, tyčinį kito asmens nuosavybės padidinimą“. Bet kuris, tyčia padidinęs kito asmens nuosavybę, turi teisę pareikšti ieškinį, siekdamas susigrąžinti tai, ką prarado. Praturtėjimas kitokiu būdu gali pasireikšti šiais atvejais:

- i) kai atsakovas pasisavina ieškovo nuosavybę (vok. *Eingriff*);
- ii) kai ieškovas apmoka atsakovo skolą (vok. *Rückgriff*);

- iii) kai ieškovas patiria išlaidų dėl kito asmens nuosavybės pagerinimo (vok. *Vervendungen*)⁴³.

Prancūzija. Nepagrįstas praturtėjimas arba kitaip *in rem verso* prievolė yra kvazisutartinė prievolė. Šis požiūris suteikia galimybę asmeniui, iš kurio kitas asmuo nepagrįstai gavo naudos, reikalauti tam tikros kompensacijos. Nepagrįsto praturtėjimo koncepcija žinoma tiek privatinėje, tiek viešojoje teisėje. Tačiau ji turi būti suprantama siaurai ir negali būti aiškinama plečiamai⁴⁴.

De in rem verso ieškinys pripažintas ir tapo prancūzų teisės dalimi Prancūzijos Kasacinio teismo (pranc. *Cour de cassation*) praktikos dėka, konkrečiai – 1892 metais priėmus sprendimą *Patureau-Miran v. Boudier* byloje⁴⁵. Ieškovas Boudier tiekė trąšas ūkininkaujančiam atsakovo nuomininkui. Šis trąšas naudojo siekdamas padidinti pasėlių vertę, tačiau už jas nesumokėjo. Jis taip pat nesumokėjo mokesčio. Dėl šių priežasčių žemės savininkas (atsakovas) nuomininką iškeldino. Žemės savininkas (atsakovas) įgijo pasėlius, išaugintus naudojant ieškovo trąšas, už kurias nebuvo atsiskaityta. Boudier pareiškė ieškinį žemės savininkui. Kasacinis teismas pripažino, kad reikalavimas pagrįstas ne sutartimi tarp Boudier ir trąšas pirkusio žemės nuomininko, bet nepagrįstu žemės savininko praturtėjimu Boudier sąskaita. Teismas, pasisakydamas dėl *de in rem verso* ieškinio esmės, aiškino taip:

„<...> jis kyla iš teisingumo principo, kuris draudžia praturtėjimą kito sąskaita, ir kurio įgyvendinimas, kol šis nebuvo sureguliuotas jokiais teisės šaltiniais, nebuvo saistomas jokiais aiškiais taisyklėmis; jis savaimė yra pakankamas tam, kad ieškovas teigtų ar imtųsi priemonių įrodyti, jog atsiradusį rezultatą lėmė tam tikras įvykis, kurio priežastimi yra atsakovui atsiradusi nauda“⁴⁶.

Šis sprendimas buvo netikėtas dėl dviejų priežasčių. Pirmą, dėl to, kad vos prieš trejus metus Teismas buvo kategoriškai atmetęs panašų ieškinį ir, antra, dėl to, kad sprendimas buvo grindžiamas labai bendro pobūdžio sąvokomis. Pagal Teismo išaiškinimą *de in rem verso* ieškiniui pareikšti pakanka tik atsakovo praturtėjimo ieškovo sąskaita.

De in rem verso principas *Boudier* byloje išdėstyta apimtimi buvo taikomas dar kitus tris dešimtmečius, būtinomis ir pakankamomis pripažįstant dvi sąlygas. Būtinomis ir pakankamomis laikytos šios sąlygos: pagrindo reikšti reikalavimą buvimas ir subsidiarumas, būdingas tik netiesioginiam praturtėjimui.

⁴³ Kartoju: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 52.

⁴⁴ Delebecque P., Pansier F.J. Droit des obligations. Tome 1, Contrat et quasi-contrat, 3ème éd. Paris : Litec, 2003. P. 382.

⁴⁵ Bonet, G. L'enrichissement sans cause : droit privé et droit public. Paris: Librairies techniques, 1989. <[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-11-29).

⁴⁶ Cituota iš ten pat.

Tokia teisinės gynybos priemonė, kurios tikslas atstatyti bet kokį vieno asmens praturtėjimą kito sąskaita, buvo akivaizdžiai nepraktiška ir neveiksminga. Todėl, nors ir visai neseniai, tačiau buvo nustatytos papildomos sąlygos: a) nukentėjęs asmuo neturėjo veikti savo interesais ar savo rizika ir b) nėra nukentėjusio asmens kaltės⁴⁷.

Taigi pagal pripažintą Prancūzijos teisės doktriną reikalavimas *de in rem verso*, vertinant teisingumo principo kontekste, gali būti tik kaip subsidiarus. Kitaip tariant, jis negali pakeisti ar modifikuoti jokios Kodekso nuostatos, t. y. gali tik užpildyti spragas.

Lietuva. Sąvoka „nepagrįstas praturtėjimas“ ir Lietuvos teisėje gali būti suprantamas dvejopai: plačiuoju požiūriu – kaip viena iš kvazisutartinių prievolių rūšių (prievolės, atsiradusios dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo, yra nesutartinės prievolės, t. y. jos kyla ne iš sutarties); siauruoju – kaip ieškinys pagal CK 6.242 straipsnį.

Lietuvoje nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo sampratą pateikia įstatymas. CK 6.237 straipsnio 1 dalis ir 6.242 straipsnio 1 dalis nustato, kad nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas suprantamas kaip vienos šalies (skolininko) veiksmais ar kitokiu būdu įgytas turtas ar kitoks praturtėjimas kitos šalies (kreditoriaus) sąskaita, nesant teisinio pagrindo.

Pažymėtina, jog Lietuvos teisėje pievoliniai teisiniai pažeistų teisių gynimo būdai (reguliuojami CK 6 knygoje) ir daiktiniai teisiniai gynimo būdai (reguliuojami CK 4 knygoje) yra atskirti, tačiau CK 6.237 straipsnio 5 dalyje yra nurodyta, kad CK 6 knygos III dalies XX skyriaus „Nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas“ taisyklės taikomos ir tais atvejais, kai reikalavimas susijęs su daikto išreikalavimu iš svetimo valdymo.

* * * *

Šiame poskyryje nesiekta pateikti vieningo sampratos „nepagrįstas praturtėjimas“ apibrėžimo, taip pat neturėta tikslo formalizuoti jį pagal kiekvienos aptartųjų valstybių teisinį reguliavimą. Pasirinktoji sampratos definityvinė (turiningoji) analizė leido atskleisti ir palyginti jos turinio esminius elementus ir specifiką ne tik kai kuriose konkrečiose valstybėse, bet ir skirtingų teisės tradicijų teisinėse sistemose. Taigi nepagrįstas praturtėjimas apibūdinamas įvairiais kriterijais, tačiau kaip būtinas pagrindinis elementas vieningai pripažįstamas naudos gavimas kito sąskaita.

⁴⁷ Filios, Ch. P. L'enrichissement sans cause en droit privé français : analyse interne et vues comparatives. Bruxelles : Bruylant, 1999. P. 640.

Svarbu atriboti nepagrįsto praturtėjimo ir restitucijos sąvokas, nes skirtingose teisės tradicijose jų santykis yra nevienodas. Antai bendrosios teisės tradicijoje šios sąvokos gali būti vartojamos kaip sinonimai, o kontinentinės teisės tradicijos valstybėse restitucija suprantama labiau kaip nepagrįsto praturtėjimo rezultatas. Be to, pažymėtina, kad dalis klausimų, kuriuos bendrosios teisės tradicijos valstybės sprendžia restitucijos (nepagrįsto praturtėjimo) teisės rėmuose, kontinentinės teisės sistemos valstybėse priklauso nuosavybės teisės sričiai. Civilinės teisės sistemos valstybės nubrėžia aiškia ribą tarp nepagrįsto praturtėjimo ir nuosavybės teisės.

3. NEPAGRĮSTO PRATURTĖJIMO INSTITUTO TAIKYMO SĄLYGOS (MECHANIZMAS) KONTINENTINĖS IR BENDROSIOS TEISĖS TRADICIJOS VALSTYBĖSE (VOKIETIJA, PRANCŪZIJA, ANGLIJA, LIETUVA)

Šiame darbe skiriamas didelis dėmesys nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygoms yra ne kas kita, kaip būdas išsiaiškinti šio instituto, kaip pažeistų teisių gynimo priemonės, taikymo mechanizmą. Siekiant atskleisti nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygas (mechanizmą), svarbu tiksliai pasirinkti kriterijus, kuriais remiantis šis aspektas būtų analizuojamas konkrečiose valstybėse (Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Lietuvoje). Tai ypač svarbu, nes, neturint kriterijų, pagal kuriuos reikėtų suvokti nepagrįstą praturtėjimą, daug sunkiau tikėtis, jog visi iš nepagrįsto praturtėjimo kylantys ginčai bus sprendžiami panašiai, t. y., kad panašūs atvejai bus traktuojami vienodai ir tokiu būdu bus pasiektas tikrasis teisingumas. Didžiausias iššūkis – palyginti bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos valstybes, nes pastarosioms būdinga iš romėnų teisės perimtas griežtas ir tikslus teisės sistemiškumas⁴⁸. Kitaip bendrojoje teisėje, kurioje ypač akcentuojamas jos pragmatiškas vystymasis per teismų praktiką.

Aptariamų valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Lietuvos) teisės doktrinoje ir teismų praktikoje prievolei dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo atsirasti, taigi ir nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymui, išskiriamos dvi būtinos sąlygos. Kitaip tariant, nurodytoji prievolė atsiranda ir nuosekliai – nepagrįsto praturtėjimo institutas taikomas, kai egzistuoja šios dvi sąlygos:

- 1) turto įgijimas arba praturtėjimas kito asmens sąskaita;
- 2) turto įgijimas arba praturtėjimas nesant teisinio pagrindo⁴⁹.

Šiame darbe nagrinėjamos žemiau išvardytos penkios nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygos, išskirtos suskaidžius dvi pirmąsias ir įvedus papildomą penktąją (subsidiarumo principas). Taigi nepagrįsto praturtėjimo institutas taikomas, kai:

- 1) asmuo įgyja turto arba praturtėja (praturtėjimas);
- 2) asmuo įgyja turto arba praturtėja kito asmens sąskaita (ieškovo turtinės padėties pablogėjimas);
- 3) tarp vieno asmens praturtėjimo ir kito asmens praradimų yra priežastinis ryšys;

⁴⁸ Teisės sisteminimas suprantamas kaip skirstymas į struktūrinius vienetus – posistemės, teisės šakas, teisės institutus normų grupes ir kitas struktūras.

⁴⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. P. 267. Kartojant: Johnston D., Zimmermann R. *Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective...* // ten pat. P. 3. Taip pat kartojant: Bonet, G. *L'enrichissement sans cause: droit privé et droit public*. Paris: Librairies techniques, 1989.

<[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-11-29).

- 4) asmuo įgyja turto arba praturtėja nesant teisinio pagrindo arba pagrindas, kuriuo turtas įgytas, vėliau išnyksta;
- 5) asmuo, netekęs turto, negali apginti savo pažeistos teisės kitais gynybos būdais.

Būtent šių sąlygų analizė padės giliau ir nuosekliau atskleisti nepagrįsto praturtėjimo reguliavimo taikymo sąlygų požiūriu panašumus ir skirtumus pasirinktose valstybėse (Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje bei Lietuvoje). Kartu detalesnė nepagrįsto praturtėjimo taikymo sąlygų klasifikacija padėtų visiems teisę taikantiems subjektams tiksliau kvalifikuoti aktualią teisinę situaciją, t. y. padėtų greičiau ir lengviau surasti nepagrįsto praturtėjimo pritaikymą praktikoje (teismams daryti mažiau klaidų, identifikuojant nepagrįsto praturtėjimo (plačiąja prasme) teisinius santykius; šalims, manančioms, kad jos patyrė žalą dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo, „pasitikrinti“, ar žala iš tiesų patirta dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo ir, priešingu atveju, padėtų išvengti bereikalingų ieškinių, taip mažinant ir teismų darbo krūvį.).

Be to, šių taikymo sąlygų tinkamas suvokimas svarbus ir teoriškai – būdama aiškesnė, teisė tampa „elegantiškesnė“, įgyja nuoseklumo, išbaigtumo, prognozuotumo pobūdį⁵⁰.

3.1 Praturtėjimas

Atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita yra pirmoji būtina sąlyga, siekiant reikšti reikalavimą dėl nepagrįsto praturtėjimo. Kaipgi atsakovo praturtėjimas suprantamas atskirose valstybėse (Vokietijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Lietuvoje)?

Anglija. Analizuodamas atsakovo praturtėjimą pagal Anglijos teisę, G. Virgo išskiria šias praturtėjimo rūšis:

1. pinigai, kuriuos ieškovas tiesiogiai sumokėjo atsakovui;
2. pinigų suma, kuri buvo pervesta į atsakovo sąskaitą;
3. nuosavybė, kuri buvo perduota atsakovui;
4. atsakovui suteiktos paslaugos⁵¹.

Taigi praturtėjimas gali būti tiek materialus, tiek nematerialus.

⁵⁰ Kartoiant: Johnston D., Zimmermann R. Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective...// ten pat. P. 6.

⁵¹ Virgo G. The Principles of the Law of Restitution, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 69 - 70.

Anglijos teisė nagrinėja daugybę klausimų, susijusių su praturtėjimo nustatymu ir apskaičiavimu. Anot R. Goff, kai praturtėjimo nustatymas ir apskaičiavimas siejamas su pinigais, didesnių sunkumų nekyla, nes pinigai yra universali mainų ir vertės nustatymo priemonė. Žala, kurią patiria ieškovas, dažniausiai yra lygi atsakovo praturtėjimui, todėl nėra sudėtinga išsiaiškinti, kokia suma turi būti išmokėta⁵². Kai nauda yra nepiniginė, klausimas komplikuojasi.

Pastaraisiais atvejais nustatant ir apskaičiuojant atsakovo praturtėjimą, susiduriama su „subjektyvaus nuvertėjimo“ problema⁵³. Atsakovas gali teigti, kad piniginės vertės neturintis naudos gavimas⁵⁴ buvo žymiai mažesnis, negu tikroji vertė arba visai bevertis. Pavyzdžiui, jei ieškovas nudažo atsakovo namą ar pastato garažą atsakovo žemėje, atsakovas gali teigti, to nenorėjęs ir toks nudažymas ar garažo pastatymas jam nesąs reikalingas. Tačiau ieškovas gali kontraargumentuoti, pateikdamas dokumentą, pavyzdžiui, tam tikrą kvitą, kuriame atsispindi atsakovo atsiskaitymas už galutinį rezultatą. Atsakovo teiginiai apie subjektyvų nuvertėjimą gali būti paneigti, net jei nebuvo naudos realizavimo galimybės, užtektų įrodyti, jog atsakovas pageidavo ar derėjosi dėl jam suteikiamos tam tikros naudos⁵⁵.

Pažymėtina, kad atsakovas gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo pareigos gražinti praturtėjimą, atsižvelgiant į neseniai Anglijos teisėje atsiradusį ir pripažintą gynybos būdą – „situacijos pasikeitimą“ (angl. *change of position*). Gynyba galima asmeniui, kurio situacija taip pasikeitė, kad būtų neteisinga, atsižvelgus į visas pasikeitusias aplinkybes, reikalauti gražinti visą praturtėjimą⁵⁶. Tarkime, kad A per klaidą ar kitokiu, neturinčiu teisėto pagrindo, būdu gavo tam tikrą pinigų sumą, priklausančią B. Tokiu atveju B galėtų reikšti ieškinį A dėl pinigų gražinimo. B teisė reikšti ieškinį A gali būti pagrindas pasinaudoti gynybos priemone – „situacijos pasikeitimu“. Tokiu atveju pirmiausia svarbu išsiaiškinti, kiek pinigų atiteko A. Tarkime, kad jam atiteko 100 svarų. Toliau būtina nustatyti, kiek A praturtėjo gaudamas 100 svarų, kai pirmą kartą sužinojo, kad pinigai jam atiteko neturint teisėto pagrindo. Tarkime, kad tai yra X svarų. Jei X yra daugiau negu 100 svarų, tai B galėtų reikšti ieškinį A dėl visų 100 svarų. Tačiau jei X svarų yra mažiau negu 100 svarų, tokiu atveju B galėtų reikšti ieškinį A tik dėl X svarų, o A

⁵² *BP Exploration Co. (Libya) Ltd. v. Hunt* (No. 2) [1982] 1 All ER 925. 16 March 1979. <www.a-level-law.com/.../BP%20EXPLORATION%20CO%20v%20HUNT%20%5B1982%5D%201> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

⁵³ *Ministry of Defence v. Ashman* [1993] 2 EGLR 102. Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 104, 109.

⁵⁴ Kompensancija už atsakovo nerealizuojamą naudą, gautą iš ieškovo suteiktų paslaugų, turi būti suprantama kaip restitucinė. Kaip alternatyvus požiūris galėtų būti vertinama tai, jog nerealizuojama atsakovo nauda gali būti suprantama kaip fiktyvus praturtėjimas. (Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*... // ten pat. P. 104.)

⁵⁵ Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*... // ten pat. P. 105.

⁵⁶ Ten pat. P. 107.

turėtų teisę gintis nuo B ieškinio, pasinaudodamas „situacijos pasikeitimu“ dėl likusių (100 – X) svarų⁵⁷.

Tiksli šios gynybos priemonės taikymo apimtis vis dar lieka nenusistovėjusi, todėl, kaip teigė R. Goff, „situacijos pasikeitimo“ institutą galima taikyti tik palyginus retai⁵⁸.

Vokietija. Pagal Vokietijos teisę pirmoji reikalavimo pagal BGB 812 straipsnio 1 dalį būtina sąlyga yra atsakovo „ko nors gavimas“. Taigi Vokietijoje naudojama leksika (žodinė pirmosios sąlygos išraiška) prasminiai tarsi skiriasi, jei vertintume formaliai. Atrodytų, kad vyrauja siauresnis požiūris: ieškovo reikalavimas dėl nepagrįsto praturtėjimo siejamas ne su atsakovo praturtėjimu, bet labiau su „ko nors gavimu“. Taigi pakankama sąlyga tarsi yra „ką nors gauti“ nebūtinai „praturtėjant“. Iš tikrųjų „ko nors gavimo“ turinys atskleistas teismų praktikoje, kuri patvirtina, kad pagal savo turinį sąlyga „ko nors gavimas“ yra lygiavertė sąlygai „praturtėjimas“.

Štai sprendimu *Flugreise-Fall* bylos⁵⁹ byloje išaiškinta, kad „ko nors gavimas“ nebūtinai reiškia kokio nors fizinio objekto gavimą (tai gali būti paslauga, intelektinė veikla, darbo atlikimas, pan.).

Dažniausiai šio „ko nors gavimo“ pobūdis ir mastas, taip pat „ką nors gavęs“ asmuo nustatomi taikant „įvykdymo“ ar „veiksmų atlikimo“ kriterijus. „Įvykdymas“ ar „veiksmų atlikimas“ yra „kiekvienas kito asmens sąmoningai atliktas turto padidėjimas, turint tikslą tą turtą padidinti“⁶⁰. Jei B (C skolininkas) duoda nurodymus savo skolininkui A atlikti veiksmus savo kreditoriui C, tai tokiu atveju yra turto perėjimas iš A asmeniui C. Taigi šiuo atveju yra užslėpti veiksmai, kuriuos A atliko B, o šis – C. Tokių A veiksmų atlikimo asmeniui C tikslas yra tiek B, tiek C reikalavimų patenkinimas⁶¹.

Kad „įvykdymas“ ar „veiksmų atlikimas“ nėra visada pritaikomas ir pakankamas kriterijus, siekiant konstatuoti „ko nors gavimą“ bei siekiant nustatyti, kas yra kreditorius, o kas

⁵⁷ McBride N. J., Bagshaw R. Tort law. Pearson, Longman. 2001. P. 691.

⁵⁸ Kartoiant: *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd.*, [1988] UKHL 12, [1991] 3 WLR 10, [1991] 2 AC 548.

⁵⁹ Nepilnametis sugebėjo nepastebėtas nuskristi į Niujorką be bilieta ir taip sutalpė būtinąsias išlaidas, kurios buvo pripažintos nepagrįstu praturtėjimu. Ši byla taip pat suteikia galimybę šalutiniu žvilgsniu paliesti deliktų teisę. Nepilnametis šioje byloje pasinaudojo BGB 818 straipsnio 3 dalimi. Bylos sprendimas priklausė nuo atsakymo į klausimą, ar nepilnamečio žinojimas, jog jis gavo naudą be leidimo, draudžia naudotis BGB 818 straipsnio 3 dalimi. Vokietijos Federalinis Teismas, priimdamas sprendimą, pasitelkė deliktinės teisės terminus: asmuo, kuris turėjo naudos iš sąmoningu, neteisėtų veiksmų taip pat turi prisiimti atsakomybę, nustatytą pagal BGB 819 straipsnio 1 dalį. Teismas, siekdamas atriboti žinojimą, pasinaudojo BGB 828 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią nepilnamečio atsakomybė priklauso nuo to, ar nepilnametis turėjo būtiną supratimą, jog prisiima atsakomybę, kuri gali sukelti nuostolių. BGH, 7 January 1971, BGHZ 55, 128. Cituota iš Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 124.

⁶⁰ Ten pat. P. 125. Ši sąvoka šiandien yra visuotinai priimta ir teismų vatojama.

⁶¹ T. y. praturtėjimo kompensacija trišaliuose santykiuose.

yra skolininkas, patvirtina *Fire insurance* byla⁶². Joje nustatyta, kad gamyklos savininkas B padegė gamyklą, siekdamas pareikšti ieškinį dėl draudimo išmokos. Savo reikalavimą draudikui A jis perleido savo kreditoriui C kaip savo įsipareigojimų garantą. Tik po to, kai A išmokėjo draudimo sumą C, išaiškėjo B apgaulė ir bankrotas. A, sužinojęs apie B apgaulę ir bankrotą, pareikalavo iš C grąžinti išmokėtą draudimo išmoką. Teismai atmetė draudiko A ieškinį, motyvuodami, kad A išmokėjo draudimo išmoką C, todėl, remiantis perleistu B reikalavimu, jis įgijo ne C, bet labiau B turtą.

Apskaičiuoti gautą naudą („ko nors gavimą“) nepaprasta. Gali kilti problemų, jei nauda gaunama naudojantis kito asmens nuosavybe, kaip kad nustatyta, pavyzdžiui, *Gleisanlagen-Fall* byloje⁶³. Šioje byloje nagrinėtas neteisėtas naudojimas servitutu. A kaimynui B leido naudotis jam nuosavybės teise priklausančiu keliu. Po kurio laiko C nusipirko B priklausančią žemę ir naudojo A kelią daiktams pervežti į savo valdas. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (vok. *Reichsgericht*) patenkino A ieškinį dėl C nepagrįsto praturtėjimo. Kompensacijos suma buvo apskaičiuota, įvertinus kainą, kurią, teismo nuomone, C turėtų sumokėti A, jei būtų sudaryta sutartis dėl naudojimosi keliu (BGB 818 straipsnio 2 dalis)⁶⁴.

Naujausia Vokietijos teisės teorija ir praktika orientuoja, kad „ko nors gavimas“ savaime apima ir „intervenciją į kito asmens naudojamą teisėmis“, todėl skolininkas privalo atsisakyti tokios naudos (BGB 818 straipsnio 2-3 dalys). „Intervencija“ pati savaime yra „ko nors gavimas“ ir tai tampa priežastimi reikšti reikalavimą dėl nepagrįsto praturtėjimo. Tokiu atveju skolininko praturtėjimas apskaičiuojamas, atsižvelgiant į objektyvią naudos vertę, pavyzdžiui, pasinaudojimas kieno nors patentu įpareigoja juo pasinaudojusį asmenį sumokėti licencijos mokesčių⁶⁵.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad yra visuotinai pripažinta, jog „ko nors gavimo“ dydis turi būti nustatomas objektyviai (BGB 818 straipsnio 2 dalis). Antai jei asmuo pardavė ginčijamą daiktą už mažesnę kainą negu jo tikroji rinkos vertė, nežinodamas, jog neturi tokios teisės, šiuo atveju jis turi grąžinti būtent „ko nors gavimą“ – daikto pardavimo kainą, o ne „praturtėjimą“ – daikto tikrąją rinkos vertę. Jei asmuo daiktą pardavė už didesnę kainą negu jo tikroji rinkos vertė, tai jis yra įpareigotas grąžinti tikrąją parduoto daikto vertę ir jam yra leidžiama pasilikti gautą naudą (BGB 818 straipsnio 2 dalis)⁶⁶. Pažymėtina, kad skolininkas privalo ne tik grąžinti gautą

⁶² BGH 2 November 1988, BGHZ 105, 365. Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 130.

⁶³ RG 20, December 1919, RGZ 97, 310. Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 125.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Pareikalauti ir atsakovo gautos papildomos naudos, ieškovas gali tik tais atvejais, kai nustatoma atsakovo kaltė. Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*... // ten pat. P. 126.

⁶⁶ Vis dėlto, klausimas, ar skolininkas yra atsakingas už pardavus daiktą gautą naudą ar tik už daikto vertę, yra nevienareikšmis. Kai kurių autorių nuomone, tam tikrais atvejais nauda, kuri viršija parduoto daikto vertę, galėtų

daiktą ar kompensuoti jo vertę, bet ir naudą – vaisius, gautus valdant tam tikrą daiktą, ir, aišku, atlyginti turto ar jo vertės praradimus: sužalojimą, sugadinimą ar sumažėjimą (BGB 818 straipsnio 1 d.).

Prancūzija. Ieškovo pareiga įrodyti atsakovo praturtėjimą yra vienas iš trijų (šalia „atsakovo turtinės padėties pablogėjimo“ ir „ryšio tarp praturtėjimo ir turtinės padėties pablogėjimo“) elementų, laikomų nepagrįsto praturtėjimo pozityviaja sąlyga⁶⁷. Atsakovo praturtėjimas Prancūzijoje, nustatomas, vertinant atsakovo turto masės padidėjimo arba atsakovo atsakomybės sumažėjimo faktą⁶⁸, ir gali pasireikšti įvairiomis formomis. Atsakovas gali praturtėti dėl ieškovo savanoriško veiksmo, pavyzdžiui, kai ieškovas sutaiso atsakovo automobilį per klaidą, manydamas, kad pagal sutartį privalas tai padaryti. Tokio pobūdžio (dėl ieškovo savanoriško veikimo) bylose dažniausiai susiduriama su klaida. Tačiau tam tikrais atvejais, pavyzdžiui, esant pagrįstiems lūkesčiams, jos gali ir nebūti. Šie atvejai yra aiškūs tiesioginio praturtėjimo pavyzdžiai. Greta išskirtinas ir netiesioginis praturtėjimas, kuris pasireiškia trečiosios šalies veiksmis⁶⁹. Pavyzdžiui, T įsipareigoja sutaisyti I automobilį ir pagrįstai mano, jog tai yra I automobilis, nors iš tikrųjų automobilis priklauso E⁷⁰.

Kitas praturtėjimo atvejis, kai praturtėjimą lemia atsakovo veiksmai, jam pasinaudojus ieškovo turtu be ieškovo sutikimo, pavyzdžiui, kai pasinaudojama kitam asmeniui priklausančiu žemės sklypu norint patekti į savo sklypą.

Prancūzijoje pripažįstamas ne tik materialus praturtėjimas, bet ir nematerialaus pobūdžio praturtėjimas. Prancūzijos kasacinis teismas *Commune of Freneuse-sur-Risle* byloje⁷¹ panaikino sprendimą, kuriuo buvo atsisakyta tenkinti ieškinį, grindžiamą tuo, kad praturtėjimas buvo nematerialus, ir išaiškino, kad būtina praturtėjimo sąlyga yra nauda (angl. *advantage*), nevertindamas jos materialumo ar nematerialumo prasme, t. y. konstatavo, kad aptariamam atveju „naudos“ pobūdis neturi reikšmės.

būti padalinta proporcingai tarp skolininko ir kreditoriaus. Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 127.

⁶⁷ Teisinių sąlygų koncepciją įdiegė teismų praktika, siekiant padaryti skaidresnį nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymą. Bonet, G. *L'enrichissement sans cause : droit privé et droit public*. Paris: Librairies techniques, 1989 <[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-11-29).

⁶⁸ Žr., pvz., žymųjį 1873 metų sprendimą *Sieur Guy* byloje: ieškovas pagal sutartį įrengė gatvės žibintus Šv. Chinian'o bendruomenei, tačiau negalėjo jos priversti vykdyti savo įsipareigojimų, nes pati sutartis niekada nebuvo formaliai patvirtinta. Nepaisant to, ieškovui buvo „leista atgauti“ tai, kuo praturtėjo Chinian'o bendruomenė. *Commune de St Chinian v. Guy*, Cass. Req., 15 July 1873, D.1873.1.457 Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 103.

⁶⁹ *Bodier* byloje suformuluotos sąlygos leidžia daryti išvadą, kad Prancūzijos teisėje nėra būtina, jog praturtėjimas pasireikštų tiesiogiai. Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 118.

⁷⁰ Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 128.

⁷¹ Kyla klausimas, ar moralinis praturtėjimas yra pakankamas pagrindas nepagrįstam praturtėjimui taikyti, nes paskutiniu metu teisė suteikė vertę tokiems dalykams kaip skausmas bei sielvertas. Cass. Civ., 25 July 1965, Gaz. Pal 1965.1.198. Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 117.

Lietuva. Pirmoji sąlyga, kuri privalo egzistuoti, siekiant pasinaudoti CK 6.237 - 6.242 straipsnių suteikiamomis gynybos priemonėmis, yra būtent atsakovo praturtėjimas arba turto gavimas. Nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo dalyku gali būti, pavyzdžiui, rangos sutartimi atliktas būsto pagerinimas⁷², nepagrįstai nustatytas servitutas⁷³, naudojimas gyvenamosiomis patalpomis⁷⁴ ir kita.

Prievolei dėl nepagrįsto praturtėjimo arba turto gavimo be pagrindo atsirasti nėra reikšminga, ar be teisinio pagrindo įgytas turtas atsiranda dėl paties turtą įgijusio asmens (skolininko) veiksmų, kreditoriaus veiksmų ar dėl trečiųjų asmenų veiksmų. Asmuo gali įgyti turtą be teisinio pagrindo neatlikdamas jokių veiksmų, net ir nežinodamas apie tokį praturtėjimą⁷⁵.

Kalbant apie sąvoką „praturtėjimas“, būtina atskirti, kaip ji suvokiama CK 6.237 - 6.239 bei 6.242 straipsnių prasme. Pagal CK 6.237 straipsnio 1 dalį asmuo, kuris be teisinio pagrindo savo veiksmais ar kitu būdu įgijo tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti, privalo visa tai gražinti asmeniui, kurio sąskaita tai buvo įgyta. „Įgijimas“ Lietuvos teisės doktrinoje suprantamas kaip realus turto gavimas⁷⁶. Sąvoka „turtas“ apima pinigus, daiktus, turtines teises⁷⁷, taip pat kitokias materialiąsias vertybes⁷⁸. Ko nors gavimas nėra vien tik fizinis daikto perėjimas iš vieno asmens kitam. Tiek įstatymas (CK 6.237 straipsnio 5 dalis), tiek Lietuvos teismų praktika nustato, kad turto gavimas gali pasireikšti ir bet kokia kitokia nauda, taigi ir gautomis paslaugomis. Tokiu atveju asmuo, be teisinio pagrindo gavęs paslaugas, privalo atlyginti ieškovui suteiktų paslaugų vertę.

⁷² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis c. b. *UAB „Veda“ v. VĮ ŠMC, UAB „Itabaltas“, BUAB „Amerika pirtyje“*, Nr. 3K-3-319/2006, kat. 43.2.

⁷³ Byloje atsakovas R. G. ir trečiasis asmuo T. R. (su savarankiškais reikalavimais) yra kaimyninių namų valdų savininkai. Trečiasis asmuo R. G. prašė teismą nustatyti servitutą, suteikiantį jam teisę eiti ir važiuoti įvažiavimu į bendrojo naudojimo kelią per atsakovui R. G. nuosavybės teise priklausantį žemės sklypą. Byloje paaiškėjo, jog trečiasis asmuo R. G. neturi kito įvažiavimo į savo namų valdą, o naujo įvažiavimo įrengimas pareikalautų didelių išlaidų (reikėtų perkelti vaismedžius, performuoti žemės sklypą). Teismas konstatavo, jog net ir didelės naujo įvažiavimo įrengimo išlaidos nebūtų pagrindas nustatyti servitutą į atsakovo žemę, nes servituto nustatymas tokiomis sąlygomis reikštų, jog vienas privatus asmuo nepagrįstai sutaupo kito privataus asmens sąskaitą, o nepagrįstas praturtėjimas įstatymo draudžiamas (CK 6.237 - 6.242 straipsniai) (LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis c. b. *B. G. v. R. G.* Nr. 3K-3-496, kat. 32.1 (S)).

⁷⁴ Ieškove pardavimo be varžytynių aktu įsigijo namų valdą, kuriame gyvena atsakovai. Atsakovai, gyvendami ieškovei nuosavybės teise priklausančiame name, neatlygintinai naudojami turtu, nemoka nuompinių, sutaupo be įstatyme numatyto pagrindo. Esant tokioms aplinkybėms, bylą nagrinėję teismai turėjo pagrindą pripažinti, kad atsakovai nesąžiningai, be teisinio pagrindo sutaupo išlaidas ieškovės sąskaita, todėl privalo atlyginti ieškovei nuostolius tokio dydžio, koks yra nepagrįstas praturtėjimas (CK 6.242 straipsnio 1 dalis) (LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *Z. M. v. I. K., E. K., A. K. ir D. K.*, Nr. 3k-3-80/2005, kat. 43.2).

⁷⁵ Kartoiant: Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis... // ten pat. P. 267.

⁷⁶ Kartoiant: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga...// ten pat. P. 318.

⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *M. Z., K. S. v. J. Z.*, Nr. 2A-240/2010, kat. 43.2.

⁷⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 23 d. nutartis c. b. *A. V. ir I. V. v. S. S., V. M., A. P., G. P., V. V., R. P.*, Nr. 3K-3-470/2004, kat. 43.2.

Viena iš turto gavimo sąlygų yra ta, jog turtas turi būti realiai gautas. Žodis „realus“ suvokiamas kaip atitinkantis tikrovę, tikras, apčiuopiamas, praktiškas, ne įsivaizduojamas⁷⁹. Turtą gavusiojo, nukentėjusiojo ar trečiojo asmens veiksmų valinis pobūdis, tiksliau – valinių veiksmų buvimas, t. y. subjektyvumo aspektas, CK 6.237 straipsnio taikymui nėra svarbus⁸⁰. Svarbiausias yra tikras, t. y. faktinis rezultatas, kad toks turtas perėjo skolininkui.

Nepagrįstas praturtėjimas CK 6.242 straipsnio prasme suprantamas kaip sutaupymas arba tam tikros naudos gavimas, t. y. jis gali būti tiek tiesioginis (pavyzdžiui, pajamos, pelnas), tiek netiesioginis (pavyzdžiui, sutaupytos išlaidos, panaikinta skola)⁸¹.

Kasacinio teismo praktikoje nerasime gilesnio sąvokos „nauda“ išaiškinimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra tik patvirtinęs, kad „nepagrįstas praturtėjimas yra nepagrįstas sutaupymas ar kitokios naudos gavimas“⁸². Plačiau šią sąvoką yra analizavęs ir plačiau traktuoja Lietuvos apeliacinis teismas, nurodęs, kad CK 6.242 straipsnio nuostatos apima ir reikalavimą kompensuoti už materialaus turinio neturinčias vertybes⁸³. Tokia teismų pozicija leidžia manyti, kad „nauda“ teisine prasme gali būti suprantama kaip ir bendrinėje kalboje, t. y. plačiai, ir nauda gali būti pripažįstama tai, kas naudinga, vertinga, pelninga, taip pat bet koks palankus, teigiamas rezultatas⁸⁴.

Akivaizdu, jog CK 6.242 straipsnio nuostatos, kitaip nei CK 6.237 - 6.239 straipsniai, pripažįsta ir subjektyvų naudos aspektą, todėl ieškiniams, kurie negali būti patenkinti, remiantis CK 6.237 - 6.239 straipsniais, gali būti taikomas nepagrįstas praturtėjimas siaurąja prasme (CK

⁷⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. T. XXIV, 4-asis leidimas / red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 649.

⁸⁰ Turtą gavusio asmens kaltė reikšminga tik tuo atveju, kai yra sprendžiama dėl turto vertės, pajamų ir išlaidų atlyginimo (CK 6.235 straipsnio 3 dalis, 6.240 straipsnis).

⁸¹ Atsakovė, prijungdama buitinių nuotekų tinklus prie miesto komunikacijų ne tiesiogiai, o per ieškovo ir kitų asmenų pastatytą tinklą, galėjo turėti mažiau išlaidų, nei būtų jų turėjusi, prijungdama tinklus tiesiogiai prie miesto komunikacijų. Todėl nagrinėjamoje byloje šalis sieja prievoliniai santykiai, susiję su nepagrįstu praturtėjimu (LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *J. V. v. B. M. U.*, Nr. 3K-3-1318/2002, kat. 25.8.2.; 38.2.). Taip pat žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *D. L v. AB „Rytų skirtomieji tinklai“*, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2.

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *D. L v. AB „Rytų skirtomieji tinklai“*, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2.

⁸³ Ieškovai kreipėsi į teismą su ieškiniu, nurodydami, kad savo darbu ir lėšomis prisidėjo prie atsakovams nuosavybės teise priklausančio namo statybos (šalys buvo sutarusios sukurti bendrąją nuosavybę – pastatyti namą ir vėliau kartu gyventi). Ieškovai taip pat nurodė, kad atsakovų nepagrįstą praturtėjimą lėmė nors ir susiję, tačiau skirtingi ieškovų atlikti veiksmai: ieškovų lėšų investavimas į gyvenamojo namo statybą, pasireiškęs ieškovų piniginių sutaupų naudojimu įsigyjant (perkant) įvairias statybines medžiagas (prekes) ir jų turimų medžiagų panaudojimas namo statyboje bei ieškovų dalyvavimas savo tiesioginiu ir netiesioginiu (organizaciniu) darbu namo statyboje, vykdytoje ūkio būdu. Lietuvos apeliacinis teismas nurodė: „kadangi CK 6.237 straipsnyje vartojama sąvoka „turtas“ apima ne tik daiktus, bet ir turtines teises, pinigus ir kitokias materialines vertybes, vadinasi, ieškovų reikalavimas priteisti lėšas (pinigus), panaudotas statybinių medžiagų įsigijimui, reiškia reikalavimą grąžinti be pagrindo įgytą turtą (CK 6.237 - 6.241 str. nuostatos). Tuo tarpu reikalavimas kompensuoti už materialaus turinio neturinčias vertybes - suteiktas paslaugas, t. y. atlyginti už fizinių ir organizacinių darbų namo statyboje laikytinas reikalavimu atlyginti nuostolius, atsirandančius dėl nepagrįsto praturtėjimo sutaupant kito asmens sąskaita (CK 6.242 str. nuostatos)“ (Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis c. b. *A. B. ir T. B. v. Z. B.* ir *T. B.*, Nr. 2A-128/2009, kat. 43.2).

⁸⁴ kartojant: Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, T. XXIV, 4-asis leidimas... // ten pat. P. 415.

6.242 straipsnis). Pavyzdžiui, A, individualios įmonės savininkas, nori įsirengti ypatingą interjerą, nes jam rūpi, kad klientai vertintų įmonę kaip gero skonio, nors tai visiškai nėra susiję su pagrindine įmonės vykdoma veikla. A ypač svarbu, kad jo interjeru pasirūpintų konkretus, gerą vardą turintis dizaineris D. A paprašo D, kad šis padėtų jam kurti interjerą, už tai pažadėdamas įmonėje ant sienos pakabinti padėkos raštą dizaineriui. Dizaineriui D tai būtų savotiška reklama ir galimybė sulaukti daugiau klientų. D padeda A sukurti interjerą vien tik savo idėjomis, kurias įgyvendindavo pats A. Pabaigęs interjero darbus, A savo pažado nesilaiko ir jokio padėkos rašto ant įmonės sienos nepakabina. D mano, kad A nepagrįstai praturtėjo jo sąskaita. Į klausimą, ar dizainerio D idėjos galėtų būti vertinamos kaip A praturtėjimas, atsakytina teigiamai, tačiau tokiu atveju, A gauta nauda turėtų būti vertinama ir pagal kitus nepagrįstam praturtėjimui keliamus reikalavimus.

* * * *

Visose aptartose valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Lietuva) praturtėjimas pripažįstamas kaip privaloma pozityvioji nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlyga.

Atsakovo praturtėjimas, kurio nustatymas siejamas su turto masės padidėjimu arba atsakovo atsakomybės sumažėjimu, gali pasireikšti tiek materialia, tiek nematerialia forma.

3.2 Turtinės padėties pablogėjimas

Būtina ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinimo sąlyga yra ieškovo turtinės padėties pablogėjimas, t. y. atsakovo kažko gavimas ieškovo sąskaita. Tai akivaizdu bylose dėl turto perdavimo tarp šalių ar neatlygintinų paslaugų teikimo – atsakovas praturtėja, o ieškovo turtinė padėtis pablogėja.

Sąvokos „turtinės padėties pablogėjimas“ aiškinimas ypač svarbus tais atvejais, kai veikia daugiau nei du asmenys. Tarkime, I įpareigoja B (I skolininką) atlikti tam tikrus veiksmus asmeniui E (I kreditoriui). Vėliau paaiškėjus, kad I prievolės E iš tikrųjų nebuvo, būtent „turtinės padėties pablogėjimo“ sąvoka padeda nustatyti praturtėjusią šalį, kuriai gali būti reiškiamas ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo⁸⁵.

⁸⁵ Šiuo atveju I gali reikšti ieškinį tiesiogiai E.

Toliau apžvelgiama, kaip turtinės padėties pablogėjimas suprantamas lyginamosiose valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Lietuva) ir ar iš tiesų šis kriterijus yra pripažįstamas nepagrįsto praturtėjimo sąlyga.

Anglija. Siekiant pasinaudoti nepagrįsto praturtėjimo institutu kaip gynybos būdu, ieškovui neužtenka įrodyti, kad atsakovas praturtėjo; reikia įrodyti, kad praturtėta buvo ieškovo sąskaita (angl. *at the expense of the claimant*). Ieškovo turtinės padėties pablogėjimas gali pasireikšti dvejopai: pirma, kai atsakovas praturtėja sumažėjant ieškovo gerovei; antra, kai atsakovas praturtėja pažeisdamas prievolę ieškovui⁸⁶. Praturtėjimas, pasireiškęs ieškovo gerovės sumažėjimu, dar vadinamas savarankišku nepagrįstu praturtėjimu (angl. *autonomous unjust enrichment*); praturtėjimas, pasireiškęs pažeista prievole ieškovui, dar vadinamas restitucija dėl pažeidimų (angl. *restitution for wrongs*)⁸⁷.

Ieškiniuose dėl savarankiško nepagrįsto praturtėjimo atsakovo gauta nauda paprastai atitinka ieškovo nuostolius, tačiau šis atitikmuo dažniausiai nėra svarbus. Kai ieškovo praradimai yra mažesni negu atsakovo gauta nauda, priteisiama mažiau, nes restitucija galima tik dėl tiek, kiek atsakovas gavo naudos iš ieškovo. Ieškiniuose, kylančiuose iš *restitution for wrongs*, ieškovas gali prašyti naudos, kuri viršijo jo praradimus. Jei ieškovas remiasi „padaryto pažeidimo“ pagrindu, jis save identifikuoja kaip nukentėjusį nuo pažeidimo (angl. *victim of a wrong*). Tokiu atveju ieškovo praradimų ir atsakovo praturtėjimo faktas vertinamas kaip pažeidimas. Tačiau, jei ieškovas gali ir naudojasi savarankišku pagrindu, motyvuodamas, kad jo gerovė sumažėjo ir atitinkamai padidėjo atsakovui, jis savęs neidentifikuoja kaip nukentėjusiojo nuo pažeidimo. Tokiu atveju jam tereikia įrodyti, kad atsakovas praturtėjo esant tokioms aplinkybėms, kurias teisė pripažįsta neteisėtomis arba, kitaip tariant, reikalaujančiomis, kad būtų taikoma restitucija⁸⁸.

Šiame darbe nebus plačiau nagrinėjamas *restitution for wrongs*, t. y. ieškiniai kylantys iš, deliktų ar sutarties pažeidimų, nes tai yra atskira kategorija, kuri labiausiai išplėtota bendrojoje teisėje ir nėra žinoma kontinentinės teisės sistemos valstybėse⁸⁹.

⁸⁶ Tokį skirstymą pirmą kartą pasiūlė Birks ir jis imtas plačiai taikyti. kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 171.

⁸⁷ Ten pat. P. 171.

⁸⁸ Ten pat. P. 173.

⁸⁹ Kliūtis, sutrukdžiusi įsitvirtinti minėtai kategorijai civilinės teisės sistemos valstybėse, yra tiek praktinė tiek konceptuali. Kalbant apie praktinę, tai matyti, kad Vokietijos teisėje ieškiniai, kylantys iš delikto, yra patrauklesni ieškovui nei ieškiniai, kylantys iš nepagrįsto praturtėjimo. Konceptualūs prieštaravimai pasireiškia tuo, jog, kaip ir Prancūzijos teisėje, laikomasi *non-cumul* principo, t. y. ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo pripažįstamas kaip subsidiarus gynybos būdas.

Vokietija. Bendrąjį nepagrįsto praturtėjimo ieškinį (BGB 812 straipsnio 1 dalis) reguliuojančios teisės normos reikalauja, kad praturtėjimas atsirastų kreditoriaus sąskaita. Kriterijus „kreditoriaus sąskaita“ nereiškia, jog toks ieškinys galimas tik tuomet, kai atsiranda piniginiai nuostoliai. Kriterijus „kieno nors sąskaita“ iš esmės skirtas nustatyti asmeniui, kuris turi teisę į ieškinį.

Kriterijus „kieno nors sąskaita“ ypač aktualus analizuojant trišales situacijas: pavyzdžiui, A leidžia B laisvai disponuoti jam priklausančiu daiktu savo vardu. B parduoda daiktą C ir perleidžia jam nuosavybės teises į jį. Jei pardavimo sutartis yra negaliojanti, o nuosavybės teisės perleidimas lieka galioti, tuomet C nuosavybės teisė laikoma kilusia iš B veiksmų, neturinčių teisinio pagrindo.

Siekiant apibrėžti kriterijų „kieno nors sąskaita“, nepakankama jį apibrėžti tik turto perėjimu iš vieno asmens kitam. Pavyzdžiui, jei B veikė kaip A atstovas, tai nuosavybės teisės perėjimas trečiajam asmeniui neabejotinai būtų atsiradęs A sąskaita. Tačiau jei B veikė savarankiškai, tai toks perėjimas būtų B sąskaita. Nesvarbu, ar A suteikė disponavimo teisę B už užmokestį ar neatlygintinai: bet kokių atveju A prarado suinteresuotumą daiktu. Jei A perleido teisę į daiktą už atlyginimą, tai tokiu atveju A yra suinteresuotas tik gauti sutartą atlyginimą. Jei A daiktą perdavė neatlygintinai, tuomet tai prilygsta dovanojimui. Vertinant ekonomiškai, tolesnis daikto perdavimas C be teisinio pagrindo atsiranda B, o ne A sąskaita.

Kaip matyti, pagal bendrą trijų asmenų tarpusavio santykių schemą įmanoma tiksliai nustatyti, kurio asmens sąskaita praturtėjo C. Taigi šiuolaikinė Vokietijos teisės teorija orientuoja, kad kriterijaus „kieno nors sąskaita“ turinys apima ne tik turto perėjimą, bet ir nustatymą tinkamų šalių ieškiniuose dėl nepagrįsto praturtėjimo⁹⁰.

Sąvoka „kieno nors sąskaita“ ieškiniuose, kylančiuose iš nepagrįsto praturtėjimo, atsiradusio dėl „kito asmens veiksmų“ (*Leistungskondiktion*).

Praturtėjimas dėl „kito asmens veiksmų“ yra valingas turto padidėjimas, kurio tiksliniai siekiama. Taigi esminis šios sąvokos turinio elementas yra tai, jog veiksmus atlikęs asmuo tokiu būdu siekia konkretaus tikslo. Paprasčiausioje situacijoje, kurioje veikia du asmenys – veiksmų vykdytojas ir veiksmų recipientas, nustatyti konkretų tikslą nėra svarbu dėl susiklosčiusių santykių paprastumo. Tačiau jei veikia daugiau nei du asmenys, tuomet konkretaus tikslo nustatymas gali būti reikšmingas, pavyzdžiui, tai gali padėti diferencijuoti šalis nepagrįsto praturtėjimo ieškiniuose (praturtėjusią šalį ir šalį, kurios turtinė padėtis pablogėjo).

⁹⁰ Požiūris, kad „kieno nors sąskaita“ nepakanka apibrėžti tik per turto perėjimą yra Wilburg nuopelnas. Jis taip pat pirmasis atribojo „praturtėjimą iš veiksmų“ (*Leistungskondiktion*) ir „praturtėjimą kitokiu būdu“ (*Nichtleistungskondiktion*). Kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 180.

Štai situacija, kurioje B skolingas pinigų C. A (B skolininkas) sumoka pinigus C, atsižvelgdamas į B nurodymus. Tokiu atveju turto perėjimas įvyksta tik tarp A ir C. Atlikdamas veiksmus C atžvilgiu, A labiau siekia įvykdyti B nurodymus ir savo įsipareigojimus jam. Kai A sumoka C, tai A tuo pačiu įvykdo B prievolę – gražina nesumokėtą skolą – C. Šiuo atveju turimi du tikslai: pirmasis – A siekis įvykdyti prievolę B; antrasis – B siekis įvykdyti prievolę C. Taigi jeigu tarp A ir B nebuvo jokių tarpusavio įsipareigojimų, tuomet A gali reikšti ieškinį tik B, bet ne C. Antra vertus, jei B neturėjo pareigos atlikti tam tikrą veiksmą C, tai B gali reikšti ieškinį dėl praturtėjimo tik C⁹¹.

Sąvoka „kieno nors sąskaita“ ieškiniuose, kylančiuose iš nepagrįsto praturtėjimo, atsiradusio „kitokiu būdu“ (*Nichtleistungskondition*).

Yra sutariama, kad ieškiniuose dėl nepagrįsto praturtėjimo, atsiradusio „kitokiu būdu“ (*Nichtleistungskondition*), ieškovas yra ta šalis, kurios sąskaita atsirado praturtėjimas. Šiuo atveju sąvoka „kieno nors sąskaita“ yra bet koks turtinis praradimas, atsiradęs dėl neteisėtos intervencijos⁹².

Prancūzija. Nepagrįsto praturtėjimo bylų analizė patvirtina, kad turtinės padėties pablogėjimo kriterijus svarbus identifikuojant, ar konkretus ginčas gali būti laikomas nepagrįstu praturtėjimu⁹³. Ieškovo pareiga įrodyti savo turtinės padėties pablogėjimą yra antroji pozityvioji sąlyga, siekiant pasinaudoti *actio de in rem verso* ieškiniu.

Turtinės padėties pablogėjimą patyręs asmuo negali reikalauti kompensacijos, jei iš kito asmens praturtėjimo ir pats turėjo naudos, t. y. buvo patenkintas ir jo asmeninis interesas, pavyzdžiui, tai, kad asmuo instaliavo savo būste elektros įvadą ir kaimynui palengvino elektros įvado instaliavimą savo name. Taigi ieškovo turtinės padėties pablogėjimas suprantamas plačiai (šiuo atveju – kaip sutaupymas, pasinaudojant kito darbu ar/ir turtu).

Ieškinys, kai reiškiamas reikalavimas atsakovui dėl naudos, kurią ieškovas suteikė neatlyginamai, laikomas nepagrįstu, nes ieškovas tokią naudą suteikė vadovaudamasis „laisva valia“. Suklydimas, turėjęs įtakos vieno asmens praradimams ir kito asmens praturtėjimui, taip pat atima iš praradimus patyrusiojo teisę remtis nepagrįsto praturtėjimo institutu.

⁹¹ Ankstesnė teorija ir teismų praktika numatė priešingai – leisdavo A tiesiogiai pareikšti ieškinį C dėl kompensacijos. Ten pat. P. 182.

⁹² Ten pat. P. 184.

⁹³ [Cass. Ière civ. 25 février 2003](#). Bulletin 2003 I N° 55. 42 & *Revue trimestrielle de droit civil*, avril-juin 2003, n° 2, p. 297 - 298 <[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

Lietuva. Siekiant pasinaudoti nepagrįstu praturtėjimu kaip gynybos būdu (tiek CK 6.237 – 6.239 straipsnių nuostatomis, tiek CK 6.242 straipsnio nuostatomis), praturtėta turi būti būtent praradimus patyrusiojo sąskaita (atsakovas turi būti praturtėjęs ieškovo sąskaita). Turtinės padėties pablogėjimas gali būti tiek tiesioginis turto sumažėjimas, tiek atitinkamų pajamų negavimas. Taigi būtina sąlyga – turi pablogėti nukentėjusiojo (praradimus patyrusiojo), o ne trečiojo asmens padėtis. Tai reiškia, kad ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo pareikšti gali tik tas asmuo, kurio sąskaita buvo praturtėta. Be to, ko nors netekimas lygiai taip pat, kaip ir ko nors negavimas gali pasireikšti tiek materialia, tiek nematerialia nauda.

Konstatavus nepagrįsto turto gavimo ar nepagrįsto praturtėjimo prievolę, atsiskaitymams tarp skolininko ir kreditoriaus galioja bendroji taisyklė, pagal kurią, išskyrus CK nustatytas išimtis, turi būti gražinta visa tai, kas yra nepagrįstai gauta ar sutaupyta (CK 6.237 straipsnio 1 dalis, 6.242 straipsnio 1 dalis)⁹⁴.

CK 6.237 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad atsakovas, įgijęs turtą ieškovo sąskaita, įgytą turtą turi gražinti natūra, o tuo atveju, jeigu turtas žūsta ar yra sužalojamas, atlyginama pinigais turto tikroji vertė, buvusi turto įgijimo metu, ir nuostoliai, atsiradę dėl vėlesnio turto vertės pasikeitimo⁹⁵. Jei turtą ieškovo sąskaita įgyja sąžiningas asmuo, kuris nežinojo ir negalėjo žinoti, jog daiktą gavo be teisinio pagrindo, atsakovas neatsako už atsitiktinę daikto žūtį ne dėl jo kaltės iki tol, kol sužinojo ar turėjo sužinoti, kad turtą įgijo be teisinio pagrindo, priešingu atveju, nesąžiningas turto įgijėjas atsako ir už atsitiktinę daikto žūtį. CK 6.237 straipsnio 4 dalies, CK 6.239 straipsnio 1 dalies bei CK 6.240 straipsnis nustato teisinius padarinius, kai asmuo parduoda ar neatlygintinai perduoda be teisinio pagrindo gautą daiktą kitam asmeniui. Jei gautą daiktą be teisinio pagrindo trečiajam asmeniui pardavė sąžiningas asmuo, tai šis ieškovui privalo gražinti tik sumą, kurią gavo už parduotą daiktą. Tačiau, jei asmuo buvo nesąžiningas, tai privalo gražinti ne tik gautą sumą, bet ir daikto tikrosios vertės bei gautos sumos skirtumą. Kai daiktas perduodamas neatlygintinai kitam asmeniui, yra taikomos CK 6.239 straipsnio nuostatos, kurios yra specialiosios nuostatos CK 6.237 straipsnio 4 daliai. Šiuo atveju pareiga gražinti turtą pereina trečiajam asmeniui, neatsižvelgiant į šio sąžiningumą ar nesąžiningumą.

CK 6.240 straipsnis numato atsiskaitymus, gražinant be teisinio pagrindo įgytą turtą. CK 6.240 straipsnio 1 dalyje nustatyta pareiga be teisinio pagrindo turtą įgijusiam asmeniui gražinti ar atlyginti visas pajamas, kurias jis gavo ar turėjo gauti iš šio turto nuo to laiko, kai sužinojo ar turėjo sužinoti apie turto įgijimo nepagrįstumą. CK 6.240 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog už be pagrindo įgytą pinigų sumą skaičiuojamos penkių procentų dydžio metinės

⁹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis c. b. *E. Ž., L. Ž. v. A. M., A. R.* Nr. 3K-3-569/2009, kat. 43.2; 35.3.1.

⁹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario mėn. 28 d. nutartis c. b. *R. R. v. S. D. V.* Nr. 3K-3-131, kat. 43.2; 114.5.

palūkanos (nuo to momento, kai asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie nepagrįstą pinigų gavimą ar sutaupymą). CK 6.242 straipsnis, reguliuojantis nepagrįstą praturtėjimą, nenumato pareigos mokėti palūkanas, kurios nustatytos CK 6.240 straipsnyje, reguliuojančiame atsiskaitymus gražinant be teisinio pagrindo įgytą turtą. Šie atsiskaitymai priklauso nuo turta gavusio asmens sąžiningumo.

CK 6.240 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad kai neįmanoma prievolės įvykdyti natūra, turi būti gražinama paslaugų ar suvartoto daikto vertė, teikiant paslaugas ar perduodant daiktą⁹⁶. CK 6.240 straipsnio 5 dalis reguliuoja atvejus, kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu ir to, kas buvo atlikta, negalima įvertinti pinigais, arba to, kas buvo gauta, negalima gražinti dėl prigimties. Nurodytaisiais atvejais ieškinyje dėl gražinimo ar kompensacijos negali būti tenkimas, jei prieštarauja CK 1.5 straipsnyje įtvirtintiems principas.

Nepagrįsto praturtėjimo (siaurąja prasme) atveju, esant praturtėjimo sumažėjimui dėl priežasčių, už kurias atsakovas neatsako, gražintina suma gali būti atitinkamai sumažinama (CK 6.242 straipsnio 2 dalis).

* * * *

Apibendrinus tai, kas išdėstyta šiame poskyryje, visose aptartose valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Lietuva) turtinės padėties pablogėjimas pripažintinas antrąja privaloma pozityviaja sąlyga, ieškovui siekiant pasinaudoti nepagrįsto praturtėjimo instituto teikiama gynyba.

Turtinės padėties pablogėjimas tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės tradicijos valstybėse suprantamas plačiai ir gali pasireikšti materialia ir nematerialia forma.

3.3 Priežastinis ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo

Trečiaja sąlyga ieškiniui dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinti yra ieškovo patirto turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo ryšys, kitaip sakant vieno – praturtėjimas turi būti kito praradimų padariny. Toks praturtėjimo ir turtinės padėties pablogėjimo ryšys vadintinas priežastiniu. Dvišalėse situacijose, kuriose atsakovas gauna naudos tiesiogiai iš ieškovo, ieškovui nėra sunku įrodyti, kad praturtėjimas, kurį jis reikalauja gražinti, atsirado

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis c. b. *G. M. v. E. G. A., R. V., D. S., S. T. (K.), R. M., D. D. (S.), S. M., V. M., A. A., R. M., J. V. (P.), G. P.* Nr. 2A-729/2010, kat. 35.6.2.

ieškovo sąskaita. Daugiausia problemų kyla trišalėse situacijose, kai atsakovas gauna naudos iš trečiosios šalies, o ne iš ieškovo (netiesioginis praturtėjimas).

Toliau analizuojama, kaip ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo suprantamas konkrečiose valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Lietuva).

Anglija. Sąlyga, kad atsakovas turi būti tiesiogiai praturtėjęs ieškovo sąskaita, yra visuotinai pripažintas nepagrįsto praturtėjimo principas Anglijoje, dar vadinamas principu *privity*⁹⁷. Anglijoje ryšys tarp praturtėjimo ir padėties pablogėjimo apibūdinamas specialiu terminu „prigimties nedalumas“ (angl. „*indivisibility of origin*“)⁹⁸. Dvišaliuose santykiuose, ir ypač, kai praturtėjimas pasireiškia pinigų ar daiktų gavimu, didesnių sunkumų nekyla. Pavyzdžiui, kai ieškovas sumoka pinigus atsakovui, nėra sudėtinga įrodyti, kad egzistuoja ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo: jei ieškovas per klaidą sumoka atsakovui 1000 svarų, yra akivaizdu, kad atsakovas praturtėjo ieškovo sąskaita, nes pinigai, kuriuos gavo atsakovas, „tiesiogiai atspindi“, t. y. neabejotinai lemia ieškovo turtinės padėties pablogėjimą. Sprendime, priimtame byloje *Barclays Bank Ltd. v. WJ Simms Son & Cooke (Southern) Ltd.*⁹⁹, buvo išaiškinta, kad situacijoje, kurioje asmuo sumoka pinigus kitai šaliai per klaidą toks sumokėjimas yra *prima facie* gražintinas, remiantis nepagrįsto praturtėjimo institutu.

Kaip minėta, žymiai sudėtingesni yra trišaliai santykiai, atsakovui gaunant naudą iš trečiosios šalies, o ne iš ieškovo. Pavyzdžiui, jei A įvykdė statybos darbus ant C žemės pagal sutartį su B, tai A gali pareikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinį dėl atliktų darbų vertės tik B, bet ne C, nors jis ir praturtėjo A sąskaita. Taigi, jei atsakovas gavo naudą netiesiogiai, t. y. iš trečiosios šalies, tai atsakovas nebus praturtėjęs ieškovo sąskaita.

Išimtis būtų atvejai, kurie kontinentinės teisės tradicijos valstybėse siejami su deliktine atsakomybe. Pavyzdžiui, situacija, kai A perduoda mašiną, priklausančią B, C be savininko leidimo. Nepriklausomai nuo to, ar už mašinos perdavimą buvo atlyginta, B galėtų pareikšti ieškinį C, remdamasis, kad „buvo padaryta neteisėta intervencija į jo nuosavybę“¹⁰⁰, t. y. remdamasis savo nuosavybės pažeidimu.

Galima diskusija, ar ieškovo turtinės padėties pablogėjimas (mastas, pobūdis, kitos savybės) turi tiksliai idealiai sutapti su atsakovo praturtėjimu (mastu, pobūdžiu, kitomis savybėmis), tačiau svarbiausia yra įrodyti patį priežastinį ryšį tarp ieškovo turtinės padėties

⁹⁷ Šis principas reiškia, jog niekas nėra įpareigotas mokėti už naudą, patirtą iš sutarties, kurios šalis ji nebuvo. Smith. L. Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment. Faculty of Law and Institute of Comparative Law, McGill University. 2002. Virgo G. The Principles of the Law of Restitution, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 106 - 107.

⁹⁸ Kartoiant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 207.

⁹⁹ *Barclays Bank Ltd. v. WJ Simms Son & Cooke (Southern) Ltd.* [1980] 1 QB. Cituota iš Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 209.

¹⁰⁰ Kontinentinės teisės sistemos valstybėse ieškovas B turėtų reikšti ieškinį, remdamasis deliktų teise.

pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo, nes būtent ryšys kaip viena iš būtinųjų sąlygų lemia reikalavimo, grindžiamo praturtėjimu ieškovo sąskaita, patenkinimą. Gautos naudos dydis ir pobūdis yra svarbūs tik tuomet, kai sprendžiama, kiek ir ką gali prisiteisti ieškovas.

Vokietija. Nei teisės aktai, nei teismų praktika tiesiogiai nereikalauja įrodyti egzistuojant ryšį tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo, siekiant pareikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo. Nepaisant to, yra reikalaujama, kad egzistuotų „turtinės naudos perėjimas“, o tai reiškia ne ką kita, kaip reikalavimą įrodyti, kad „tuo pačiu naudos perėjimo aktu atsiranda ryšys tarp šalių“, t. y. tokia nuostata vertintina kaip netiesioginis reikalavimas įrodyti egzistuojant ryšį tarp praturtėjimo ir padėties pablogėjimo. Taigi, pavyzdžiui, asmuo, kuris prisidengia žymaus žmogaus įvaizdžiu, reklamuodamas tam tikrus produktus ar paslaugas be to žmogaus leidimo, privalo grąžinti gautą praturtėjimą, net jei faktiškai turtinė žymaus žmogaus padėtis nepablogėjo (pripažįstama, kad tokiu atveju tarp šalių atsiranda ryšys, būdingas nepagrįstam praturtėjimui)¹⁰¹.

Vokietijoje, kaip ir Anglijoje, diskutuojama, kaip turi būti suprantamas ryšys tarp praturtėjimo ir turtinės padėties pablogėjimo, kokia (ideali ar ne) turėtų būti šių dimensijų atitiktis, nes turtinės padėties pablogėjimas pasireiškia nebūtinai piniginiiais nuostoliais. Siekiant apriboti ieškovų teisę reikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinius trečiosioms šalims, toks ryšys suprantamas kaip tiesioginis naudos gavimas. Jei, pavyzdžiui, A atliko statybos darbus ant C žemės pagal sutartį, sudarytą su B, tai tokiu atveju A gali reikšti praturtėjimo ieškinį tik tiesiogiai B dėl atliktų darbų vertės, t. y. A negali reikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinių C, nors C žemės vertė nuo to ir padidėjo.

Vokietijos teisėje kvalifikaciniai svarbus neatlygintinumo kriterijus, ir ypač, kai neatlygintinai perleidžiama teisė į daiktą trišaliuose santykiuose. Taigi, jei tokias teises B perleido C ir C tokių daiktų savininku tapo gera valia, tuomet A gali reikšti ieškinį C, tik jei šis savininku tapo neatlygintinai. Jei C sumokėjo už daiktus B, tuomet A gali reikšti ieškinį dėl kompensacijos tik iš B (BGB 816 straipsnio 1 dalis).

Ryšys tarp ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo svarbus ir materializuojant teisinius padarinius, t. y. ką ir kiek skolininkas privalo grąžinti. Bylose, kuriose ieškovas patyrė apskaičiuojamą turto praradimą, bet skolininkas nepatyrė jokios naudos, remiamasi jau anksčiau aptartu (žr. šio darbo P. 23) „situacijos pasikeitimo“¹⁰² kriterijumi. Antai atsakovas gali remtis „situacijos pasikeitimu“, jei įgytas daiktas yra sunaikinamas ar kitaip netenka savo vertės, bet su sąlyga, jei nėra atsakovo kaltės. Sudėtingiau sprendžiamas klausimas,

¹⁰¹ Kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 215.

¹⁰² Kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 212.

kaip turi būti atsižvelgiama į pačios praturtėjusios šalies nuostolius. Šiuo metu pripažįstama, kad nuostoliai, atsiradę iš praturtėjimo, „naikina“ skolą, t. y. tokie nuostoliai yra išskaičiuojami iš praturtėjimo¹⁰³. Nuostoliams prilyginami ir visi mokesčiai, susiję su turto įsigyjomu. Tokiu būdu skolininkas gali iš praturtėjimo išskaičiuoti visus mokesčius, susijusius su turto įgijimu (BGB 818 straipsnio 3 dalis)¹⁰⁴.

Prancūzija. Pagal Prancūzijos teisę ryšys tarp ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo yra trečioji pozityvioji sąlyga tenkinant ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo, kurią egzistuojant turi įrodyti ieškovas¹⁰⁵. Kaip ir kitose valstybėse, esant dvišaliams santykiams ir tiesioginiam praturtėjimui, nekyla jokių problemų, įrodant šį ryšį. Klausimų ir problemų atsiranda, esant netiesioginiam praturtėjimui, kaip pavyzdžiui, *Oustry* byloje¹⁰⁶. Šioje byloje nustatyta, kad L vedė O dukrą ir gyveno su savo žmonos tėvais. Santuoka pasibaigė skyrbybomis, o L pareiškė *de in rem verso* ieškinį O, siekdamas prisiteisti kompensaciją už tai, kad remontavo ir gerino žmonos tėvų namus. Apeliacinio teismo sprendimą panaikinus, priteistoji suma buvo sumažinta iki tos, kurią L faktiškai investavo¹⁰⁷.

Kaip matyti iš šio teismo sprendimo, Prancūzijoje pripažįstamas tiek tiesioginis, tiek netiesioginis praturtėjimas. Svarbiausia yra tai, kad norint taikyti nepagrįsto praturtėjimo institutą, būtina įrodyti priežastinį ryšį tarp praturtėjimo ir „nuskurdimo“, t. y. turtinės padėties pablogėjimo.

Lietuva. Ryšys, egzistuojantis tarp ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo, aktualus ir Lietuvai: jis taip pat pripažįstamas trečiaja būtina sąlyga, tenkinant ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo. Lietuvoje daugiau aiškumo šį priežastingumo institutą taikant trišaliuose santykiuose. Trišalėse situacijose, kuriose ieškovo sąskaita praturtėja trečioji šalis, nepagrįsto praturtėjimo institutas taikomas, o tai reiškia, kad priežastinio ryšio tarp padėties

¹⁰³ Ten pat. P. 212 - 214.

¹⁰⁴ Akivaizdu, kad Vokietijoje „praturtėjimas“ suprantamas kaip turtinis skirtumas. Taigi atsakovas (skolininkas) iš praturtėjimo gali išskaičiuoti visus nuostolius ir jo išsipareigojimas mažėja, jeigu tai, kas gauta, sunaikinta arba pasisavinta, arba areštuota, jeigu gautus pinigus jis paskolina sukčiui, jeigu nuostolingai parduoda ir pan. Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 495.

¹⁰⁵ Bonet, G. L'enrichissement sans cause : droit privé et droit public. Paris: Librairies techniques, 1989
<[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-11-29).

¹⁰⁶ *Oustry v. Lestrade*, Cass Civ 19 January 1953, D1953234. Cituota iš Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 210.

¹⁰⁷ Taigi, jei atsakovo praturtėjimas yra 100 eurų o ieškovo turto netekimas yra 50 eurų, tai ieškovas gali tikėtis tik 50 eurų; jei atsakovo praturtėjimas siekia 100 eurų, o ieškovo turto netekimas 200, tokiu atveju jis gali tikėtis tik 100 eurų.

pablogėjimo ir praturtėjimo aspektas yra svarbus vieninteliu atveju, t. y. kai trečioji šalis turto gauna neatlygintinai (CK 6.239 straipsnis).

Jei dėl vieno asmens praturtėjimo niekas nepatyrė nuostolių, arba praturtėta atsitiktinai dėl to, kad ieškovas veikė savo rizika, t. y. nesant priežastinio ryšio tarp padėties pablogėjimo ir praturtėjimo, ieškinys negali būti tenkinamas. Pavyzdžiui, A savo žemės sklype pasistato viešbutį ir dėl to kaimyniniuose sklypuose esančių komercinių įstaigų savininkai S gauna dvigubai didesnę pelną dėl padidėjusio turistų srauto. Tokiu atveju viešbučio savininkas A neturi teisės reikalauti iš kitų žemės sklypų savininkų S kompensacijos, nes jis veikė savo rizika, o pastarieji pelną gavo atsitiktinai, o ne A sąskaita.

Taigi, priteisiant nuostolius dėl nepagrįsto praturtėjimo (CK 6.242 straipsnis), turi būti nustatyta, ar atsakovas yra praturtėjęs būtent dėl ieškovo veiksmų, t. y. turi būti priežastinis ryšys tarp ieškovo turto sumažėjimo ir atsakovo praturtėjimo. Ieškinio patenkinimui nebūtina, kad ieškovo turto sumažėjimas sutaptų su atsakovo praturtėjimo dydžiu, nes nepagrįsto praturtėjimo tikslas yra pašalinti pažeidėjo nepagrįstą praturtėjimą, o ne kompensuoti nukentėjusiojo turtinius praradimus.

Ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo (CK 6.242 straipsnis) nuo ieškinio išreikalauti be pagrindo įgytą turtą (CK 6.237 - 6.239 straipsniai) priežastinio ryšio požiūriu skiriasi tuo, kad esant nepagrįstam praturtėjimui, priežastinis ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo praradimų turi egzistuoti pareiškiant ieškinį; šalis, kurios turtas sumažėjo, neturi būti prisiėmusi nuostolių atsiradimo rizikos. Jeigu, nagrinėjant bylą, išnyksta atsakovo nepagrįstas praturtėjimas ar ieškovo turto sumažėjimas, tai nėra ir pagrindo tenkinti ieškinį, nes, išnykus vienam kuriam šių segmentų, nebėra priežastinio ryšio tarp jų.

* * * *

Apibendrinant galima teigti, kad priežastinis ryšys tarp ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo yra privaloma pozityvioji sąlyga aukščiau nagrinėtose valstybėse. Nesant minėto priežastingumo, nėra teisės į ieškinio patenkinimą, grindžiamą nepagrįstu praturtėjimu.

Ryšio tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo padėties pablogėjimo, teisinio reguliavimo savitumu ryškiausiai išsiskiria Prancūzija: Anglijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje¹⁰⁸ pagal bendrą taisyklę su kai kuriomis išimtimis, reikalaujama, kad praturtėjimas būtų tiesioginis (be tarpinės grandies); priešingai – Prancūzijoje, kurioje toks reikalavimas nekeliamas, pripažįstama, kad

¹⁰⁸ Vokietijos ir Lietuvos CK leidžia reikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo trečiajai šaliai tik tada, kai ši turta gavo neatlygintinai.

galimas ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo ir trišaliuose santykiuose. Visose lygintose valstybėse pripažįstant, kad nepagrįsto praturtėjimo tikslas yra pašalinti nepagrįstą praturtėjimą, o ne kompensuoti turtinius praradimus, laikomasi vienodo požiūrio, kad nėra būtina, jog turto sumažėjimas idealiai sutaptų su praturtėjimo dydžiu.

3.4 Praturtėjimo neteisėtumas (teisinio pagrindo nebuvimas)

Doktrinoje laikomasi nuomonės, kad nepagrįsto praturtėjimo ieškinys galimas tik tada, kai viena iš šalių yra praturtėjusi kitos šalies sąskaita būtent be teisinio pagrindo.

Toliau analizuojama, kaip suprantama sąlyga „be teisinio pagrindo“ šiame darbe lyginamose bendrosios ir kontinentinės teisės sistemos valstybėse (Vokietija, Prancūzija, Anglija, Lietuva).

Anglija. Anglijos teisėje restitucinė atsakomybė (angl. *restitutionary liability*) nėra siejama su vieningu formalizuotu reikalavimu, kad atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita pasireikštų be teisinio pagrindo. Logiška, kad restitucinė atsakomybė, kaip apspręsta precedentinės teisės sąrangos, priklauso nuo plataus rato neteisėtų pagrindų. Taigi Anglijos teisė reikalauja, kad ieškovas įrodytų neabejotinai egzistuojant vieną iš pripažintų restitucijos pagrindų. Kaip yra nurodę J. Beatson ir E. Schrage, „<...> *nepaisant teisingumo ir protingumo šaknų, šie principai nesuteikia teismams savo nuožiūra įpareigoti grąžinti tai, kas prarasta, kai tik pagal aplinkybes konkrečioje byloje teismams atrodo teisinga taip pasielgti*“¹⁰⁹.

Anglijos teismai dažniausiai remiasi šiais restitucijos pagrindais:

1. teisės ar fakto klaida (angl. *mistake of fact and of law*)¹¹⁰;
2. faktinė prievarta (angl. *practical compulsion*);
3. teisinė prievarta (angl. *legal compulsion*)¹¹¹;

¹⁰⁹ *Kleinwort Benson Ltd. v. Birmingham City Council* [1997] QB 380, 387. Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 253.

¹¹⁰ Reikalavimo grąžinti pinigais, kurie buvo sumokėti remiantis teisine klaida, pašalinimas bendrojoje teisėje atsirado dėl *Bilbie v. Lumley* sprendimo. Šioje byloje ieškovas (draudikas) iš atsakovo (draudėjo) pareikalavo grąžinti sumokėtą draudimo sumą motyvuodamas tuo, kad sudarydamas sutartį atsakovas nutylėjo apie pavojų keliančias aplinkybes ir todėl negalys reikalauti grąžinti draudimo sumą. Šioje byloje taip pat svarbu tai, kad bendrojoje teisėje tapo pripažįstamas principas, kad negalima reikalauti grąžinti nepagrįstai sumokėtus pinigus, jeigu iš tiesų nesantį reikalavimą atsakovas patikliai įgyvendino, o ieškovas mokėjimo esmines aplinkybes teisingai suvokė, tačiau jas teisiškai blogai įvertino ir todėl klaidingai manė, kad yra įsipareigojęs mokėti. Zweigert K., Kötz H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 481. Taip pat žr. *Bilbie v. Lumley* (1802) 2 East 469.

¹¹¹ Teisinės prievartos pavyzdys galėtų būti *Brook's Wharf & Bull Wharf Ltd. v. Goodman Brothers* byla, kurioje atsakovų importuotas voverių kailių krovinyne buvo laikomas ieškovui priklausančiuose muitinės sandėliuose ir vėliau buvo pavogtas. Atsakovams atsakius sumokėti muitą už pavogtas prekes, ieškovai buvo priversti sumokėti

4. išnaudojimas (angl. *exploitation*);
5. priešpriešinės pareigos neįvykdymas (angl. *failure of consideration*);
6. valdžios institucijų kompetencijos viršijimas (angl. *ultra vires demands of public authorities*);
7. būtinasis reikalingumas (angl. *necessity*)¹¹²;
8. neteisėtumas (angl. *illegality*)¹¹³.

Doktrinoje pripažįstama, kad tai nėra baigtinis, o tik pavyzdinis neteisėtų pagrindų sąrašas, kuriuo siekiama padėti susiorientuoti, ar praturtėjimas galėtų būti pripažintas nepagrįstu¹¹⁴.

Tačiau išvardintaisiais ir bet kokiais kitais galimais restitucijos pagrindais galima remtis tik tuomet, kai:

- ieškovas suteikė tam tikrą naudą atsakovui to specialiai nesiekdamas, t. y. neturėdamas intereso, jog atsakovas gautų naudą;
- atsakovui suteiktą naudą nulėmė aplinkybės, kurios leidžia reikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinį (pavyzdžiui, prievarta ar klaida)¹¹⁵;
- ieškovas suteikė naudą atsakovui, tikėdamasis gauti atgręžtinės naudos iš atsakovo¹¹⁶.

Vokietija. Įgijimas be teisinio pagrindo (vok. *Rechtsgrund*) reiškia, jog praturtėjimas nėra teisės sankcionuotas, t. y. jo gavimas negali būti pateisintas (BGB 812 straipsnis¹¹⁷). Taigi bet kokia sutartinė ar įstatyminė prievolė (išskyrus tas, kurias nustato BGB 812 - 822 straipsniai) savaime tampa teisiniu pagindu ir panaikina galimybę išreikalauti praturtėjimą.

ši mokesčių, pagal muitinės teisės aktus. Ieškinyje atsakovams dėl nepagrįsto praturtėjimo buvo patenkintas. Kleinwort Benson Ltd. v. Birmingham City Council [1997] QB 380, 387. Cituota iš Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 282. Taip pat žr. *Brook's Wharf & Bull Wharf Ltd. v. Goodman Brothers* [1937] 1 KB 534.

¹¹² Byloje *Matheson v. Smiley* chirurgas sėkmingai prisiteisė už suteiktas būtinas medicininės paslaugas nusižudyti bandžiusiam asmeniui (nors asmuo ir mirė). Šiuo atveju atlyginti už paslaugas turėjo mirusio asmens draugai, kurie iškvietė gydytojus ir veikė už mirusįjį. Kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 327. Taip pat žr. *Matheson v. Smiley* [1932] 2 DLR 787.

¹¹³ Kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 254.

¹¹⁴ Virgo G. *The Principles of the Law of Restitution*, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 120.

¹¹⁵ Išimtis *Barton v. Armstrong* byla. A pagrasino nužudyti B, jei šis nenupirks turtinių A teisių į kompaniją. B sutiko iš dalies dėl grasinimo, bet labiau dėl komercinio susidomėjimo. Buvo nuspręsta, jog A grasinimai nebuvo pagrindinė, dominuojanti ir nusvėrusi priežastis B sudaryti sandorį, todėl nepagrįsto praturtėjimo ieškinyje buvo atmestas. *Barton v. Armstrong* [1976] AC 104. Cituota iš Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 208.

¹¹⁶ Virgo G. *The Principles of the Law of Restitution*, Second Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006. P. 120.

¹¹⁷ Asmuo, kuris perduodant turtą iš kito asmens arba bet koku kitu būdu gauna kažką be teisinio pagrindo, privalo grąžinti tai, ką jis gavo. Vokietijos civilinis kodeksas. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

Pavyzdžiui, situacija, kurioje daikto savininkas A savanoriškai perduoda daiktą asmeniui B, o šis – sąžiningam trečiajam asmeniui C. Jei C įgijo daiktą iš B pagal dvišalę sutartį su B, tuomet A netenka teisės reikšti ieškinio C dėl nepagrįsto praturtėjimo, nes egzistuoja sutartiniai teisiniai santykiai, tačiau nepagrįsto praturtėjimo ieškinys galimas B dėl to, ką šis gavo dvišaliu sandoriu iš C. (BGB 816 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Jei B perduoda daiktą neatlygintinai, tuomet A gali pareikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinį dėl daikto vertės tiesiogiai C, (BGB 816 straipsnio 1 dalies 2 punktas).

Išimtis iš taisyklės, kuomet nepagrįsto praturtėjimo ieškinys galimas esant prievoliniams santykiams, taikyta *Jungbullen-Fall* byloje¹¹⁸: B pavogė du jaučius iš A ir juos pardavė C. C, būdamas mėsininku, šiuos paskerdė ir perdirbo savo verslo patalpose. A pareiškė ieškinį C dėl kompensacijos, remdamasis BGB 951 ir 812 straipsniais. Nors C, nupirkęs iš B jaučius, ir neįgijo į juos nuosavybės teisės pagal BGB 935 straipsnį, tačiau, perdirbdamas juos į mėsos gaminius, įgijo teisę į šiuos gaminius ir tokiu būdu sumažino A turtą. Taigi tokia „intervencija“ C panaikino imunitetą pareikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo, o A įgijo teisę į kompensaciją.

Kartu doktrinoje išskiriami atvejai, kuriais pripažįstama, nesant „praturtėjimo neteisėtumo“, ir todėl ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinimas negalimas. Štai tie atvejai.

Antai BGB nesudaro galimybės pasinaudoti nepagrįsto praturtėjimo ieškiniu tose situacijose, kuriose ieškovas žino, kad neprivalo suteikti kitam naudos, ar tai, kad suteikdamas naudos, negaus atgėžtinio rezultato (naudos) iš kito asmens (BGB 814, 815 straipsniai)¹¹⁹. Taigi pagal Vokietijos teisę išvardintieji „žinojimo“ atvejai nėra prilyginami teisinio pagrindo nebuvimui.

Asmeniui, kuris nežinojo įvykdantis neegzistuojančią skolą, tačiau pats pareiškė, kad ketina atlikti veiksmus bet kokių atveju, taip pat yra užkertama galimybė išreikalauti praturtėjimą. Taigi ieškiniuose, kylančiuose iš „praturtėjimo kitokiu būdu“, nėra reikšminga, ar asmuo veikė savo rizika, ar ne.

Pagal BGB 817 straipsnio 2 dalį, asmeniui nėra suteikta teisė reikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo, jei šis, atlikdamas tam tikrus veiksmus, pažeidė įstatymą ar nusižengė gerai moralei.

¹¹⁸ BGH 11 January 1971, BGHZ 55, 176. Cituota iš Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment*. Oregon: Hart Publishing, 2003. P. 218.

¹¹⁹ BGB perėmė iš klasikinės romėnų teisės nuostatą (*condictio indebiti*), pagal kurią reikalavimas negali būti patenkintas, jei ieškovas žinojo, kad neprivalo atlikti tam tikrų veiksmų ar perleisti turtą kitam asmeniui.

Dažnai klaidingai vietoj nepagrįsto praturtėjimo (BGB 812-822 straipsniai) instituto remiamasi kito asmens reikalų tvarkymo institutu (BGB 677 straipsnis¹²⁰). Asmuo, kuris tvarkydamas kito asmens reikalus, veikė išimtinai savo interesais, negali remtis *negotiorum gestio* ir praranda teisę prašyti atlyginti tvarkymo išlaidas. Kitokia situacija nepagrįsto praturtėjimo atveju: net jei asmuo A veikia išimtinai savo interesais ir panaudoja lėšas kito asmens B turtui padidinti, jis vis tiek gali susigrąžinti B praturtėjimą iš padidinto turto masės¹²¹.

Prancūzija. Sąlyga „praturtėjimo neteisėtumas“ yra esminė ir pagal Prancūzijos teisę, kai siekiama ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinimo. Pirmasis apribojimas, kuris buvo įvestas *Boudier* byloje priimtu sprendimu, – reikalavimas, kad nebūtų teisinio praturtėjimo pagrindo. Taigi, jei atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita gali būti pateisinamas remiantis galiojančio teisės akto nuostatomis, t. y., jei atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita yra grindžiamas galiojančia teise, t. y. turi teisinį pagrindą, tai ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinimas negalimas.

Aptariamąsios sąlygos požiūriu nepagrįsto praturtėjimo ieškiniai, kurie kyla iš dvišalių bei vienašalių sandorių, paprastai nesukelia jokių sunkumų. Net, jei, pavyzdžiui, sutartis tarp E ir T numatyta, kad E turi teisę į tam tikrą praturtėjimą, nemokant kompensacijos T, tai E praturtėjimas būtų pateisinamas kaip turintis teisinį pagrindą.

Sudėtingiausia byloje, kuriose atsiranda trečioji šalis, o praturtėjimas pasireiškia netiesiogiai. Pavyzdžiui, A išnuomavo asmeniui B žemę su pastatais. Šalys sutarė, kad B taip pat atliks ir einamuosius pastatų remonto darbus. Namui sugriuvus, B sutarė su C, jog šis namą perstatys. Vėliau, B tapus nemokiu, C liko neatlyginta. C pareiškė *actio de in verso* ieškinį A, tačiau teismas nusprendė, kad praturtėjimas turėjo teisinį pagrindą, kildinamą iš nuomos sutarties, sudarytos tarp A ir B¹²².

Ieškovas neturi pagrindo reikšti ieškinio, jeigu veikė savo rizika ir savo interesais. Veikimas savo interesais ir savo rizika prilyginama teisinio pagrindo buvimui. Taigi, jei A, žinodamas užimęs svetimą – B – žemės sklypą, šį užsėja javais ir taip suteikia naudą B, tai A neturi pagrindo reikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinio už atliktą darbą ir javus¹²³.

¹²⁰ Tas, kuris rūpinasi kito asmens reikalais be pavidimo, turi tuos reikalus tvarkyti kaip savo arba kaip *bonus pater familias*. Vokietijos civilinis kodeksas <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

¹²¹ Tačiau tai nėra visuotinai priimta nuomonė. Yra kritikų, kurių manymu, nepripažintina reikalavimo teisė asmeniui, kuris sąmoningai padidina kito asmens turto masę. Kartojant: Beatson J., Schrage E. *Unjustified Enrichment...* // ten pat. P. 500.

¹²² Vokietijos teisė tai draustų dėl to, jog naudos atsiradimas A buvo netiesioginis. Taip pat pažymėtina, jog buvus sutarčiai tarp A ir B, Prancūzijos teisė, kitaip nei Vokietijos, tenkintų C ieškinį A dėl nepagrįsto praturtėjimo.

¹²³ Išskirtina taip vadinama *Geneologo* byla, kurioje buvo laikomasi kitokios nuomonės. Šioje byloje ieškovas – geneologas – savo tiriamųjų studijų metu atrado, jog atsakovai turi teisę į tolimų ir pamirštų giminaičių turtą. Ieškovas pasiūlė atsakovams atskleisti reikalingą informaciją, tačiau atsakovai tokį jo pasiūlymą atmetė, bet,

Bylose, kuriose ieškovo turtinė padėtis pablogėjo, nors jis neveikė išimtinai savo interesais ir rizika, tačiau dėl pablogėjimo yra jo paties kaltės, Prancūzijos teisė įtvirtino principą, kad siekiant reikalavimo nepagrįsto praturtėjimo pagrindu patenkinimo, asmuo neturi būti kaltas. Taip buvo įtvirtintas principas, jog ieškovo praradimai neturi būti atsiradę dėl jo kaltės ar rizikos prisiėmimo. Prancūzijoje iki šiol remiamasi Kasacinio Teismo 1939 m. precedentu byloje, kurioje statytojas atliko tam tikrus statybos darbus žemės sklype pagal sutartį su žemės sklypo valdytoju. Tik atlikus darbus, statytojas sužinojo, kad žemės sklypo valdytojas tapo nemokus ir nebuvo šio sklypo savininkas. Statytojo ieškinys nebuvo patenkintas dėl to, kad ieškovas buvo pernelyg aplaidus, nepasidomėjęs žemės sklypo valdytojo statusu¹²⁴.

Lietuva. Sąlyga „praturtėjimo be teisinio pagrindo“ reikšminga ir pagal Lietuvos teisę. Tai, jog asmuo turtą įgyja be teisinio pagrindo, reiškia, kad turto įgijimo negalima pateisinti konkrečiu teisės aktu ar sandoriu. Turtas nepagrįsto praturtėjimo požiūriu pripažįstamas įgytu be teisinio pagrindo tada, kai:

1. asmuo savo veiksmais ar kitokiu būdu įgyja tai, ko jis negalėjo ir neturėjo gauti;
2. turtas įgyjamas tyčia arba dėl neatsargumo;
3. turtas įgytas esant teisiniam pagrindui, bet vėliau šis pagrindas išnyksta.

Prielaidas konstatuoti nepagrįstą, nesažiningą praturtėjimą (CK 6.242 straipsnis) kito asmens sąskaita ir atitinkamai – prievolę atlyginti nuostolius asmeniui, kurio sąskaita praturtėta, sukuria ne faktas, kad nebuvo arba buvo, bet išnyko teisinis turto įgijimo pagrindas, kaip CK 6.237 straipsnio taikymo atveju, bet aplinkybė, kad asmuo be teisinio pagrindo, nesažiningai sutaupo ar gauna kitokios tiesioginės turtinės naudos¹²⁵. Taigi, kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą, laikoma nepagrįstu praturtėjimu be teisinio pagrindo. Tokiu atveju suma, gauta didesnė, negu ta, kuri priklauso pagal teisinį pagrindą, laikoma gauta be teisinio pagrindo, t. y. nepagrįstu, nesažiningu praturtėjimu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikosi pozicijos, kad nepagrįsto praturtėjimo teisiniams santykiams atsirasti viena iš būtinų sąlygų yra tai, kad kreditorius atliko veiksmus išimtinai savo interesais ir savo rizika. Tačiau tokiais atvejais, kai viena šalis elgiasi neapdairiai, neatidžiai ir dėl to patiria nuostolių, o kita šalis praturtėja, praturtėjimas nelaikomas nepagrįstu, nes jis atsirado dėl nuostolius patyrusios šalies kaltės, kuri turi prisiimti juos pati, nes veikė išimtinai savo interesais ir savo rizika (CK 6.242 straipsnio 3 dalis). Todėl kiekvienu

pasinaudoję užuomina, patys ėmėsi savarankiško tyrimo ir sėkmingai gavo palikimą. Ieškovas laimėjo bylas prieš atsakovus. Kartoiant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 494.

¹²⁴ Ten pat. P. 495.

¹²⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis c. b. UAB „Kirstnė“, O. N., N. S., A. S. v. UAB „Medicinos bankas“, Nr. 3K-3-308/2010, kat. 43. 2 (S).

atveju yra svarbu nustatyti, ar buvo asmens, veikusio išimtinai savo interesais ir savo rizika, kaltė dėl nuostolių atsiradimo. Kadangi praturtėjimo nesąžiningumas ir nepagrįstumas yra būtina sąlyga nepagrįsto praturtėjimo institutui taikyti, CK 6.242 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama sistemiškai su to paties straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodyta, kad praturtėjimas nelaikomas nepagrįstu ir nesąžiningu, jei jis atsirado dėl tokio prievolės vykdymo, kai nuostolių patyrusi prievolės šalis dėl savo pačios kaltės nesugebėjo įgyvendinti savo teisių taip, kad būtų išvengta nuostolių, ir kitas asmuo praturtėjo dėl nuostolių patyrusios šalies veiksmų, kuriuos ši atliko išimtinai savo interesais ir rizika.

A. Norkūnas pažymi, kad sąžiningumas yra vertybinis asmens elgesio matas bendriausia prasme. Sąžiningumą objektyviau požiūriu reikia aiškinti kaip tokį asmens elgesį, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principus bei juos papildo (CK 1.5 straipsnis). Kiekvienu atveju keliant klausimą, ar asmuo buvo sąžiningas, reikia analizuoti, ar asmuo turėjo ką nors žinoti ir atlikti kokius nors veiksmus (ar nuo jų susilaikyti), t. y. ar asmuo turėjo teisinę pareigą atitinkamai elgtis. Jei, išanalizavus asmens elgesį, galima daryti išvadą, kad asmuo tokios teisinės pareigos nesilaikė, tai toks asmuo objektyviai laikomas nesąžiningu. Subjektyviau požiūriu asmuo laikomas sąžiningu, jei konkrečioje situacijoje jis padarė tai, ko iš jo buvo galima pagrįstai tikėtis, ar susilaikė nuo to, ko iš jo buvo galima pagrįstai tikėtis. Todėl kiekvienu atveju reikia vertinti ne tik objektyvų, bet ir faktinį sąžiningumą, nes tik analizuojant konkretų atvejį galima įsitikinti, kad asmuo padarė viską, ką konkrečioje situacijoje turi ir gali padaryti, ar susilaikė nuo to visko. Jei asmuo nežino apie turimą prievolę ir to nebuvo įmanoma žinoti pakankamai apdairiam ir normaliai rūpestingam žmogui, tai negali būti vertinama kaip sąžiningumo reikalavimo nesilaikymas¹²⁶.

Taigi jei turtą gavęs asmuo buvo sąžiningas, tai jis privalo grąžinti tik gautą daiktą ar gautą sumą. Be to, sąžiningam įgijėjui taip pat suteikiama teisė reikalauti atlyginti jo būtinas išlaidas. Kaip nurodo CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ pirmo tomo komentaro autoriai, nebūtinomis išlaidomis pagerinus daiktą, pagerinimo klausimas sprendžiamas pagal analogiją taikant CK 6.501 straipsnio 2-3 dalis¹²⁷.

Pakomentuotinas specifinis praturtėjimo neteisėtumo aspektas, kurį analizavo ir išaiškino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tai situacija – kai yra sudaryta preliminari sutartis, pagal kurią perduodami pinigai tam tikram tikslui, tačiau vėliau preliminari sutartis nėra įgyvendinama, t. y. – nesudaroma pagrindinė sutartis. Susiduriama su problema, kokių teisiniu pagrindu galima reikalauti pinigų grąžinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikosi pozicijos, jog „<...> nesudarius pagrindinės sutarties bei nesant šalies, davusios avansą, kaltės

¹²⁶ Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija, 2002. T. 28 (20). P. 117.

¹²⁷ Kartojant: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga...// ten pat. P. 322.

dėl to, jog nebuvo sudaryta pagrindinė sutartis, avansu gauti pinigai laikytini be pagrindo gautais pinigais¹²⁸.“

Nepagrįstu praturtėjimu (be teisinio pagrindo) laikoma ne tik atvejis, kai absoliučiai nėra teisinio pagrindo ir, nepaisant to, asmuo nepagrįstai, nesažiningai gauna tiesioginės turtinės naudos, bet ir toks atvejis, kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą, t. y. teismo patvirtintą kreditoriaus reikalavimą. Tokiu atveju suma, gauta didesnė, negu ta, kuri priklauso pagal teisinį pagrindą, laikoma gauta be teisinio pagrindo, t. y. nepagrįstu, nesažiningu praturtėjimu.

Tiek pagal 1964 m. CK 512 straipsnį, tiek pagal 2000 m. CK 6.242 straipsnį nėra būtina asmens, be teisinio pagrindo kito asmens sąskaita įgijusio turtą, kaltė tam, kad atsirastų prievolė atlyginti asmens, kurio sąskaita nepagrįstai įgytas turtas, patirtus nuostolius¹²⁹.

Pagal CK 6.241 straipsnio 1 dalies 3 punktą negali būti išreikalautas kaip be pagrindo įgytas turtas, kurį perdavė asmuo, nors ir neprivalėjęs prievolės įvykdyti, tačiau ją įvykęs, ir jeigu tai atitiko geros moralės normas. Savanoriškas turto perdavimas asmens, žinojusio, jog jis neprivalo vykdyti prievolės, iš esmės kvalifikuotinas kaip dovanojimas, ir turtas iš jį gavusio asmens negali būti išreikalautas, todėl nustačius, kad turtą perdavė asmuo, suvokdamas neturįs jokios pareigos tą daryti, turtas iš jį gavusio asmens negali būti išreikalautas, nes toks turto įgijimas, nors ir be pagrindo, laikytinas iš esmės pateisinamu.¹³⁰ Pavyzdžiui, byloje *V. J. v. R. B.*¹³¹ tarp šalių kilo ginčas dėl 20 000 Lt, kuriuos ieškovė A perdavė atsakovei B, perdavimo fakto informinimo ir šalių valios turinio pinigų perdavimo metu – ar jie padovanoti, ar paskolinti. B teigia, kad pinigus gavo A ir jos sutuoktinio iniciatyva ir gera valia; lėšos skirtos A sutuoktinio baudžiamojoje byloje advokatui pasamdyti; tuo tarpu A nurodė, kad pinigus perdavė B, būdama suklaidinta šios nesažiningų veiksmų; A galvojo, kad su B yra saistoma prievolinių teisinių santykių, kilusių iš paskolos sandorio. LAT teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad sąlyga, jog asmuo turtą įgyja be teisinio pagrindo, reiškia, kad turto įgijimo negalima pateisinti konkrečiu teisės aktu ar sandoriu. Šioje byloje A turėjo įrodyti, kad B be teisinio pagrindo gavo 20 000 Lt, šiai neginčijant pinigų gavimo fakto, bet teigiant, jog pinigai perduoti neatlygintinai, esant tam tikroms aplinkybėms. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad įstatymo tam tikrais atvejais pripažįstamas pateisinamu turto gavimas be teisinio pagrindo arba taip gauto turto išreikalavimas laikomas iš esmės prieštaraujančiu sąžiningumo, protingumo ar teisingumo principams. CK

¹²⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo mėn. 29 d. nutartis c. b. *V. P. v. V. R., A. R* Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5.

¹²⁹ Kartoiant: Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas...// ten pat.

¹³⁰ Kartoiant: Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas...// ten pat.

¹³¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio mėn. 18 d. nutartis c. b. *V. J. v. R. B* Nr. 3K-3-276/2010 kat. 43.2 (S).

6.241 straipsnyje nustatyti atvejai, kai gauto turto negalima išreikalauti kaip įgyto be pagrindo. Šios bylos kontekste byla nagrinėję teismai turėjo pagrindą išvadai, kad savanoriškas turto perdavimas A, žinojusios, jog ji neprivalo vykdyti prievolės, iš esmės kvalifikuotinas kaip dovanojimas, ir turtas iš B negali būti išreikalautas¹³².

Konkrečiose situacijose, kuriose būtų neteisinga konkretaus turto įgijimą kvalifikuojanti kaip dovanojimą, turi būti remiamasi CK 1.5 straipsniu, įtvirtinančiu teisinių santykių subjektų pareigą veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų reikalavimus.

* * * *

Kontinentinės teisės tradicijos valstybės (Vokietija, Prancūzija ir Lietuva) pripažįsta, jog siekiant ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo patenkinimo, atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita turi būti be teisinio pagrindo. Viena vertus, teisinio pagrindo nebuvimas tarsi nesukuria jokio naujo reikalavimo ir galėtų būti vertinamas kaip perteklinis, tačiau, autoriaus nuomone, šis reikalavimas kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (tarp jų – ir nagrinėtose šiame darbe) turėtų būti laikomas privaloma negatyviaja sąlyga, reiškiančia, kad ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo tenkinamas tik tuo atveju, jei nėra teisinio pagrindo ieškovo praradimų lemtam atsakovo praturtėjimui.

Anglijos teisė iš kitų teisinių sistemų išsiskiria reikalavimu, kad ieškovas turi įrodyti specialų restitucijos pagrindo buvimą. Taigi Anglijos teisė pateikia pavyzdinį sąrašą neteisėtų veiksmų (anlg. *unjust factors*), kurie „atsakovo praturtėjimą paverčia nepagrįstu“, t. y. lemia praturtėjimo neteisėtumą. Tiesa, neteisėtų veiksmų taikymas sulaukia kritikos. Pavyzdžiui, Zimmermann nurodo, jog kontinentinės tradicijos valstybių susikoncentravimas į bendro pobūdžio formalizuotą sąvoką „praturtėjimas be teisinio pagrindo“ yra tinkamesnis požiūris nei Anglijos teisės primygtinis reikalavimas nustatinėti specifinius neteisėtus veiksmus, nes tai skatina bereikalingą problemos didinimą¹³³.

Kita vertus, autonomiškų konkrečių restitucijos pagrindų įtvirtinimas Anglijos teisėje labiau gina atsakovo interesus, nei tai sugeba abstrakti sąlyga „praturtėjimas be teisinio pagrindo“ kontinentinės tradicijos valstybėse. Kartu manytina, kad specifinių neteisėtų veiksmų egzistavimas Anglijoje yra pozityvi nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlyga – ši aplinkybė yra dar vienas skirtumas tarp bendrosios ir kontinentinės teisės valstybių, kuriose

¹³² Ten pat.

¹³³ Kartoiant: Zimmermann R. The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition...// ten pat. P. 649.

teisinio pagrindo nebuvimas priskirtinas prie negatyviųjų nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo sąlygų.

3.5 Ieškinio dėl nepagrįsto praturtėjimo subsidarius pobūdis

Nepagrįsto praturtėjimo institutas palaipsniui tapo tokiu patraukliu, kad juo buvo pradėta remtis net tais atvejais, kai pažeistos teisės galėdavo būti ginamos kitais gynybos būdais. Todėl, siekiant išvengti teisinės tvarkos suardymo, XIX – XX a. atsirado pastangos suformuluoti aiškiai apibrėžtą nepagrįsto praturtėjimo koncepciją su aiškiai nubrėžtomis jo taikymo ribomis. Tam tikslui buvo įvestas subsidiarumo principas.

Subsidiarumo sąvoka vartojama apibūdinti situaciją, kai pažeistos teisės negalima apginti sutarčių, deliktų ar daiktinės teisės institutų pagalba. Subsidiarumas panaikina galimybę ieškovui pasinaudoti nepagrįsto praturtėjimo ieškiniu, kai yra galimas ieškinys kitu pagrindu, nors ir ne toks naudingas ieškovui.

Anglija. Anglijos teisėje sąvoka „subsidiarumas“ nėra vartojama, tačiau tam tikri jos elementai turi svarbią reikšmę reguliuojant teisinius santykius, susijusius su nepagrįstu praturtėjimu (restitucijos teise).

Anglijoje nėra nusistovėjusi pozicija, atsakant į klausimą, ar ieškovui galima pasinaudoti nepagrįsto praturtėjimu ieškiniu, kai ieškovas ginčo metu vis dar yra turto savininkas. Pavyzdžiui, jei A į savo namus parsiveda B karvę, ar B gali reikšti ieškinį dėl nepagrįsto praturtėjimo? Šiuo atveju Anglijos teisė remiasi tuo, kad „intervencija“ į svetimą teisę reiškia teisės pažeidimą (angl. *tort*) ir teisės turėtojui garantuoja teisę reikšti ieškinį, kylantį iš teisės pažeidimo. Tačiau, jei asmuo linkęs atgauti tik tai, ką prarado, jis gali atsisakyti nuo jam priklausančio deliktinio ieškinio dėl nuostolių atlyginimo (angl. *to waive a tort*) ir iš asmens, kuris padarė žalą, vietoje to reikalauti grąžinti tai, ką šis gavo teisės pažeidimu.

Konkuruojant ieškiniams, kylantiems iš nepagrįsto praturtėjimo ir sutarčių, pirmenybė suteikiama pastariesiems. Taigi, jei kyla ginčas dėl kompensacijos pagal sutartį, nepagrįsto praturtėjimo ieškinys galimas tik tuomet, kai tokia sutartis yra panaikinama.

Vokietija. Vokietijai būdingas aiškus subsidiarumo principo taikymas nepagrįsto praturtėjimo santykiuose: net jei egzistuoja visos nepagrįsto praturtėjimo ieškinio sąlygos, tačiau kartu yra galimas ir kitos rūšies ieškinys, tai nepagrįsto praturtėjimo ieškinys neleidžiamas. Tačiau, jei kitas ieškinys yra negalimas, nepagrįsto praturtėjimo ieškinys padeda išvengti

situacijų, kad kitas asmuo nepagrįstai nepraturtėtų, ir veikia kaip spragų šalinimo bei užpildymo priemonė. Taigi, jeigu atsakovas gauna turto, priklausančio ieškovui, kuris ir toliau išlieka daikto savininku, BGB 812 - 822 straipsniai nėra taikomi. Tokiu atveju skolininkas atsako pagal savininko-valdytojo santykius, nustatantį teisinį reguliavimą (vok. *Eigentümer-Besitzer-Verhältnis*) (BGB 987 straipsnis)¹³⁴.

Šiuo atžvilgiu informatyvi byla, kurioje ieškovo I tėvas T pardavė žemės sklypą atsakovui A. Atsakovas A žemės sklype augino javus. Vėliau ieškovo tėvas T buvo pripažintas neveiksniu dėl senatvės ligos, o sutartis, kuria buvo parduotas žemės sklypas, pripažinta negaliojančia. Ieškovas I pareikalavo iš atsakovo A grąžinti žemės sklypą ir vaisius. Atsižvelgiant į tai, kad atsakovas A buvo sąžiningas, jis siekė išlaikyti teisę į vaisius, kurie buvo gauti iki tol, kol tėvas pripažintas neveiksniu. Apeliacinis teismas konstatavo, kad atsakovas A turėtų atsisakyti gautos naudos pagal nepagrįsto praturtėjimo teisę ir pasiūlė arba tiesiogiai taikyti BGB 818 straipsnį asmens I atžvilgiu, arba analogiškai taikyti BGB 988 straipsnį – taisyklę, pagal kurią neatlygintinas valdytojas yra atsakingas pagal nepagrįsto praturtėjimo teisę. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija laikėsi antrosios nuomonės, kad savininko-valdytojo santykiai visada yra *lex specialis* nepagrįsto praturtėjimo teisės atžvilgiu, pripažindamas, kad komentuojamoje byloje įgijimas „be teisinio pagrindo“ turi būti prilygintas neatlygintinam įsigijimui (BGB 988 straipsnis)¹³⁵.

Taigi, Vokietijos teismų praktika, esant konkurencijai tarp nepagrįsto praturtėjimo ir savininko-valdytojo teisinių santykių, prioritetą teikia savininko-valdytojo teisiniams santykiams¹³⁶.

Konkuruojant *negotiorum gestio* ir nepagrįsto praturtėjimo institutams, rezultatas priklauso nuo to, ar kreditorius tvarkė savo ar kito asmens reikalus. Pavyzdžiui, situacija, kurioje A suremontavo savo tėvo T namą ir vėliau paprašė atlyginti išlaidas. Jei A remontą atliko, tikėdamasis vėliau tapti įpėdiniu, ir šis jo tikėjimasis nebuvo realizuotas, nes tėvas savo turtą testamentu paliko jo seseriai S, tokiu atveju A turi teisę pareikšti nepagrįsto praturtėjimo ieškinį T arba S. Tačiau, jei atlikti remonto darbai buvo atlikti labiau T, o ne savanaudiško A interesais, A gali reikalauti atlyginti išlaidas, remdamasis kito asmens reikalų tvarkymo institutu (vok. *Geschäftsführung ohne Auftrag*) (BGB 670, 683 straipsniai).

¹³⁴ Smith L. Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment. // Canada: McGill University Faculty of Law and Institute of Comparative Law, 2003. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=338620> (Prisijungimo laikas: 2010-11-27).

¹³⁵ BGB 812 straipsnio 1 dalies 1 punktas suteikia galimybę reikalauti grąžinti tai, ką atsakovas gavo naudodamasis tam tikru turtu, be to, nėra jokio skirtumo, ar šalis, kuri reikalauja kompensacijos už savo išlaidas, daiktą valdė sąžiningai. Priešingai, savininko-valdytojo santykiuose galima reikalauti tik būtinųjų išlaidų (lot. *impensa necessaria*), juo labiau, kad to reikalauti galima tik tuomet, jei šalis elgiasi *bona fide*. kartojant: Beatson J., Schrage E. Unjustified Enrichment... // ten pat. P. 442.

¹³⁶ Ten pat. P. 443.

Prancūzija. Požiūrio į suabsoliutintą vienos bendros gynybos priemonės taikymą, siekiant restitucijos (kai vienas asmuo praturtėja kito asmens sąskaita, nesant išankstinio išipareigojimo), kulminacija buvo pasiekta *Bodier* byloje. Šioje byloje Prancūzijos Kasacinis Teismas plečiamai išaiškino teisingumo principą ir įteisino iš esmės visiškai neribotą gynybos būdą. Ilgainiui suprasta, kad, diegiant tokią visiškai neribotą gynybos priemonę dėl nepagrįsto praturtėjimo, trikdoma gerai subalansuota teisinė tvarka. Kartu pripažinta, kad gynybos priemonė, kurios tikslas ištaisyti bet kokį vieno asmens praturtėjimą kito asmens sąskaita, būtų aiškiai neproporcinga. Prancūzija apribojo *Boudier* byloje suformuluotą principą, suteikiant jam tik subsidiarų pobūdį. Liko išlaikytas *non cumul* principas (sutarčių teisėje ieškinys gali būti reiškiamas tik remiantis sutarčių teisės taisyklėmis, o deliktų teisėje – tik deliktų teisės taisyklėmis). Tai buvo padaryta *Clayette* byloje¹³⁷, kurioje pirmą kartą įtvirtintas subsidiarumo principas ir atskleista jo esmė. Prancūzijos Kasacinis Teismas išaiškino, kad ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo gali būti reiškiamas tik tada, kai vieno asmens sąskaita praturtėja kitas asmuo ir pirmasis neturi jokios teisinės gynybos priemonės, kylančios iš sutarčių, kvazisutarčių, deliktų ar kvazideliktų. Kasacinis Teismas pažymėjo, kad *de in rem verso* ieškinys, kaip teisingumo išraiška, negali pakeisti galiojančios teisės ar jai prieštarauti. Šis ieškinys gali tik užpildyti spragas. Kitaip tariant, šis ieškinys negali būti reiškiamas, jei yra galimas kitas gynybos būdas. Tai ir yra subsidiarumo principo esmė.

Taigi nepagrįsto praturtėjimo subsidiarumas suprantamas kaip situacija, kurioje ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo yra vienintelė gynybos priemonė, nes nėra galimybės pasinaudoti kitomis gynybos priemonėmis.

Vienok daug ginčų kyla, bandant atsakyti į klausimą, ar kitas gynybos būdas yra galimas ir ar ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo yra vienintelė galima gynybos priemonė.

Lietuva. Doktrinoje vieningai sutariama, kad CK normos, kurios reguliuoja kvazisutartines prievoles, yra taikomos subsidiariai, t. y. tik tokiais atvejais, kai negalima ginčo išspręsti taikant normas, reguliuojančias sutartines ar deliktines prievoles¹³⁸. Taigi, kai ieškovas gali apginti savo pažeistas teises daiktinės ar deliktinės teisės gynimo būdais ar prisiteisti

¹³⁷ Ten pat. P. 427. Šios bylos fabula yra tokia: 1901 metų liepos mėnesio 1 dienos statutu buvo panaikintos religinės bendruomenės, o jų turtas perleistas likvidatoriams. Prieš įsigaliojant minėtam statutui, našlė Clayette paaukojo didelę pinigų sumą religinei bendruomenei. Pinigai buvo panaudoti, kaip ji ir norėjo, bendruomenės statiniams. Panaikinus religinę bendruomenę, Clayette kreipėsi į likvidatorių, kad šis gražintų jai pinigus, kaip buvusią skolą bendruomenei, tačiau pritrūko įrodymų, siekdama prisiteisti pagal paskolos sutartį. Teisėjas šioje byloje konstatavo, jog: „Atsižvelgiant į tai, kad ieškinys *actio de in rem verso* yra įtvirtintas remiantis teisingumo principu, kuris draudžia praturtėti kito asmens sąskaita, jis turi būti reiškiamas, kai vienas asmuo praturtėja kito asmens sąskaita be teisinio pagrindo ir šis asmuo neturi jokios pasirinkimo galimybės atgauti tai, kas jam priklauso remiantis teisinės gynybos būdu kylančiu iš sutarties, kvazisutarties, delikto ar kvazidelikto.“

¹³⁸ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijausta, 1998. P. 362.

nuostolius, remdamasis sutarčių teisės nuostatomis, tai nei CK 6.237 – 6.239, nei 6.242 straipsnio nuostatos negali būti taikomos. Pažymėtina, jog jau nuo 1964 m. pagal tuo metu galiojusio CK 512 straipsnį ieškiniai galėdavo būti reiškiami tik tada, kai nebuvo galima pareikšti jokie kito ieškinio, o tose situacijose, kai turtas buvo įgytas pagal pripažintą negaliojančiu sandorį, turto likimas sprendtas vadovaujantis CK 47-60 straipsniais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikosi vienintelės pozicijos, jog nepagrįsto praturtėjimo institutas negali būti taikomas kaip priemonė, padedanti išvengti kitų civilinės teisės normų nustatytų gynybos būdų taikymo¹³⁹. Nors ieškovas, formuluodamas ieškinio dalyką, ir turi galimybę rinktis jo pažeistos teisės ar teisėto intereso gynybos būdą, tačiau tai daryti privalo, atsižvelgdamas į prievolės rūšį ir įstatyme, sutartyje nustatytas sąlygas. Jeigu ieškovas pasirenka netinkamą savo civilinių teisių gynimo būdą, tai yra pagrindas ieškinio reikalavimui atmesti¹⁴⁰. Pavyzdžiui, jeigu šalis sieja sutartiniai santykiai, pažeistas teisės reikia ginti remiantis sutarčių teisės normomis; jeigu yra deliktas, turi būti reiškiamas ieškinyje dėl žalos atlyginimo. Ieškiniai dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo be pagrindo tokiais atvejais negali būti reiškiami, nes nepagrįsto praturtėjimo institutas nėra priemonė, kuri padeda išvengti kitų civilinės teisės normų nustatytų gynybos būdų taikymo¹⁴¹.

Vienoje naujausių bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau vystė kasacinę praktiką nepagrįsto praturtėjimo, kaip gynybos būdo, subsidiarumo sąlygos atžvilgiu. Teismas, primindamas savo ankstesnę praktiką, išaiškino, kad „<...> nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo institutas savo prigimtimi yra subsidiarus kitų civilinių teisių gynybos būdų atžvilgiu, t. y. jis taikomas tada, kai civilinių teisių negalima apginti kitais civilinių teisių gynybos būdais arba jos apginamos nevisiškai. Kai turtas gautas sandorio pagrindu, jo išreikalavimui visų pirma taikytinas sandorio negaliojimo institutas, o CK šeštosios knygos XX skyrius taisyklės, reguliuojančios nepagrįsto praturtėjimo pasekmes ir be pagrindo gauto turto ar gražinimą, sandorio negaliojimo atveju gali būti taikomos tik subsidiariai - jeigu restitucijos nepakanka visiškam pažeistų asmens teisių apgynimui.“.

Atkreiptinas dėmesys į CK 6.237 straipsnio 5 dalį, įtvirtinančią nuostatą, kad CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ III dalies „Kitais pagrindais atsirandančios prievolės“ XX skyriaus „Nepagrįstas praturtėjimas ar turto gavimas“ taisyklės taikomos ir tuo atveju, kai reikalavimas susijęs su įvykdymo pagal negaliojančią sandorį gražinimu. Vadinas, minėto

¹³⁹ Lietuvos teisėje laikomasi vadinamojo *non cumul* principo – asmuo neturi pasirinkimo teisės, kokį ieškinį reikšti.

¹⁴⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis c. b. A. J. *individuali įmonė v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-455/2008, kat. 25.3; 35.5; LAT CBS kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis c. b. V. M. v. UAB „Velidas“, V. P., G. L., S. B., Nr. 3K-3-94/2009, kat. 21.1; 27.3.2.1; 106.1; LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. V. S. v. V. T., Nr. 3K-3-253/2009, kat. 43.2; 106.1; 114.5 (S).

¹⁴¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. D. L. v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2 (S).

skyriaus taisyklės sistemiškai taikytinos kartu su CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ I dalies „Bendrosios nuostatos“ X skyriaus „Restitucija“ normomis.

* * * *

Nepagrįsto praturtėjimo teisė nėra absoliutus teisių gynybos būdas. Prioritetas visada teikiamas kitiems gynybos būdams, jei tokių yra, o nepagrįstas praturtėjimas pripažįstamas spragų šalinimo priemone. Reikalavimas, kad ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo tenkinamas tik tuo atveju, jei nėra galimybės pasinaudoti kita teisinės gynybos priemone, kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (tarp jų – ir nagrinėtose šiame darbe) laikytinas privaloma negatyviaja sąlyga .

4. IŠVADOS

1. Nepagrįsto praturtėjimo instituto skirtumus tarp bendrosios (pavyzdžiui, Anglija) ir kontinentinės teisės tradicijos valstybių (pavyzdžiui, Vokietija, Prancūzija, Lietuva) lemia skirtingos teisės tradicijų ištakos.
2. Kitaip nei kontinentinės teisės tradicijos valstybės, bendroji teisė nevartoja kvazisutartinių prievolių termino, apibūdinant nepagrįstą praturtėjimą.
3. Tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijos valstybėse išskiriami tokie nepagrįsto praturtėjimo instituto bendrieji bruožai: nepagrįsto praturtėjimo institutas pripažįstamas atskira nuo sutarčių ir deliktų prievolių teisės sritis, spragų, kurios atsiranda nesant galimybių pasinaudoti sutartine ar deliktine atsakomybe, šalinimo priemonė; atsakovo praturtėjimas turi pasireikšti ieškovo sąskaita; praturtėjimas ir turtinės padėties pablogėjimas gali pasireikšti tiek materialia, tiek nematerialia forma.
4. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse (pavyzdžiui Vokietija, Prancūzija, Lietuva), siekiant taikyti nepagrįsto praturtėjimo institutą, privalo egzistuoti trys pozityviosios ir dvi negatyviosios sąlygos: 1) atsakovas privalo būti praturtėjęs; 2) ieškovo turtinė padėtis turi būti pablogėjusi; 3) turi būti ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo; 4) atsakovo praturtėjimas turi būti be teisinio pagrindo; 5) nėra galimybės pasinaudoti kita teisinės gynybos priemone.
5. Bendroji teisė (pavyzdžiui, Anglija) pripažįsta keturias privalomas pozityvias sąlygas: 1) atsakovas privalo būti praturtėjęs; 2) ieškovo turtinė padėtis turi būti pablogėjusi; 3) turi būti ryšys tarp atsakovo praturtėjimo ir ieškovo turtinės padėties pablogėjimo; 4) privalo egzistuoti restitucijos pagrindas.
6. Šalia aptartose valstybėse pripažįstamų nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo privalomų „ribojimo“ sąlygų, valstybės, atsižvelgdamos į instituto subsidiarų pobūdį, nustato papildomas nepagrįsto praturtėjimo taikymo sąlygas.
7. Atliktas tyrimas leidžia teigti, jog tyrimo hipotezė pasitvirtino tik iš dalies, nes nepagrįsto praturtėjimo instituto reguliavimas bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos valstybėse tam tikra apimtimi sutampa.

5. LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
3. Prancūzijos civilinis kodeksas //
<<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20101122>> (Prisijungimo laikas: 2010-10-20).
4. Vokietijos civilinis kodeksas //
<http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html> (Prisijungimo laikas: 2010-10-20).

Specialioji literatūra

5. Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
6. Bar Ch., Swann S. Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code. Unjustified Enrichment (PEL Unj. Enr.). Oxford: Oxford University Press, 2010.
7. Beatson J. The use and abuse of unjust enrichment – essays on the law of restitution. Oxford: Oxford University Press, 1991.
8. Beatson J., Schrage E. Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment. Oregon: Hart Publishing, 2003.
9. Curzon L. B. Dictionary of Law Sixth edition, Edinburgh: Pearson Education Limited, 2002.
10. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. T. XXIV, 4-asis leidimas / red. Keinys S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
11. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Monografija. Vilnius: Justitia, 2009.
12. Garner B. A. Black's Law Dictionary, Eight Edition. St. Paul: Thomson West, 2004.
13. Gifis S. H. Law Dictionary, fourth edition. New York: Barrons's Educational Series, Inc. 1996.

14. Girard F. P. Romėnų teisė. T. 3. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys, 1933.
15. Gordley J. Foundations of private law : property, tort, contract, unjust enrichment. Oxford: Oxford University Press, 2007.
16. Johnston D., Zimmermann R. Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
17. Jonaitis M. Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei: daktaro dis. soc. mokslai: teisė (01S)/ MRU. V., 2005.
18. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. T. 1. // V. Mikelėnas. Vilnius: Justitia, 2003.
19. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. // J. Žėruolis. Vilnius: Mintis, 1976.
20. McBride N. J., Bagshaw R. Tort law. Pearson: Longman, 2001.
21. Maksimaitis M., Vansevičius S. Lietuvos valstybės teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997.
22. Medicus D. Bürgerliches Recht. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 2004.
23. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 2007.
24. Tamm D. Roman Law and European legal history. Copenhagen: DJØF Publishing, 1997.
25. Vasariėnė D. Civilinė teisė: paskaitų ciklas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
26. Virgo G. The Principles of the Law of Restitution. Oxford: Oxford University Press, 2006.
27. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1998.
28. Zimmermann R. The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: Clarendon Press, 1996.
29. Zweigert K., Kötz H. An introduction to comparative law. Oxford: Clarendon Press, 1998.
30. Zweigert K., Kötz H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
31. Žiurlys A. Teisinių terminų žodynas. Vilnius: Politinės ir Mokslinės literatūros leidykla, 1954.

Straipsniai

32. Bonet G. L'enrichissement sans cause: droit privé et droit public.// Paris: Librairies techniques, 1989. <[<http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_caus_e_\(fr\)>](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_caus_e_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).

33. Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // Jurisprudencija, 2003. T. 37 (29). P. 79 - 88.
34. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais daiktiniai teisiniai aspektai // Justitia. 2008, Nr. 4 (70). P. 36 - 44.
35. Delebecque P., Pansier F.J. Droit des obligations. Tome 1, Contrat et quasi-contrat, 3ème éd. Paris : Litec, 2003. <[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
36. Jaffey P. A., Classification and Unjust Enrichment.// United Kingdom: Brunel University - Department of Law, 2004. < <http://ssrn.com/abstract=612539>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
37. Jansen N. The Concept of Non-Contractual Obligations: Rethinking the Divisions of Tort, Unjustified Enrichment, and Contract Law // Muenster: University of Muenster, 2010. <<http://ssrn.com/abstract=1569420>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
38. Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas// Jurisprudencija, 2002, t. 28 (20). P.112-118.
39. Norkūnas A. Sąžiningumo principo įgyvendinimas// Jurisprudencija. 2003, Nr. 42 (34). P. 5 - 11.
40. Smith S. A. Unjust Enrichment: Nearer to Tort than Contract.// Canada: McGill University - Faculty of Law, Canada, 2008. <<http://ssrn.com/abstract=1296805>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
41. Smith L. Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment. // Canada: McGill University Faculty of Law and Institute of Comparative Law, 2003. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=338620> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
42. Filios, Ch. P. L'enrichissement sans cause en droit privé français : analyse interne et vues comparatives. Bruxelles : Bruylant, 1999. <[http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_\(fr\)](http://fr.jurispedia.org/index.php/Enrichissement_sans_cause_(fr))> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).

Užsienio teismų praktika

43. Anglijos Lordų Rūmų 1991 m. birželio 6 d. sprendimas byloje *Lipkin Gorman v. Karpnale Ltd* [1991] 2 AC 548. // <<http://www.trans-lex.org/302100>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-16).

44. Anglijos Slaptosios valstybės tarybos 1973 m. gruodžio 5 d. sprendimas byloje *Barton v. Armstrong* [1976] AC 104. // <<http://www.avellelaw.com/caselibrary/BARTON%20v%20ARMSTRONG%20%5B1975%5D%20%20AER%20465%20-%20PC.doc>> (Prisijungimo laikas: 2010-10-12).
45. Anglijos Lordų Rūmų Karalienės suolo skyriaus sprendimas byloje *Barclays Bank Ltd v. WJ Simms Son and Cooke (Southern) Ltd* [1980] 1 QB 923. // <http://www.hearsay.org.au/index.php?option=com_content&task=view&id=353&Itemid=48> (Prisijungimo laikas: 2010-10-25).
46. Anglijos Lordų Rūmų 1802 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Bilbie v. Lumley* [1802] 2 East 469. // <<http://www.lawlink.nsw.gov.au/lrc.nsf/pages/R53CHP2>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-01).
47. Anglijos Apeliacinio teismo 1937 m. sprendimas byloje *Brook's Wharf & Bull Wharf Ltd. v. Goodman Brothers* [1937] 1 KB 534. // <http://books.google.lt/books?id=cFmqQvR9hKsC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=Brook%E2%80%98s+Wharf+%26+Bull+Wharf+Ltd.+v.+Goodman+Brothers&source=bl&ots=MpPYd4dMD4&sig=TYCnX3BjmX_FU0jv5qh1ES8C0dA&hl=lt&ei=IUUOTZ_yOc6hOtzI6KQJ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBYQ6AEwAA#v=onepage&q=Brook%E2%80%98s%20Wharf%20%26%20Bull%20Wharf%20Ltd.%20v.%20Goodman%20Brothers&f=false> (Prisijungimo laikas: 2010-11-05).
48. Anglijos Apeliacinio teismo 1993 m. sprendimas byloje *Ministry of Defence v. Ashman* [1993] 66 P and CR 195. // <<http://ouclfiuscomp.org/articles/chen-wishart.shtml>> (Prisijungta: 2010-10-15).
49. Anglijos Lordų Rūmų 1979 m. sprendimas byloje *BP Exploration Co (Libya) Ltd v. Hunt (No. 2)* [1979] 1 WLR 799 1 WLR 783. // <<http://www.a-level-law.com/caselibrary/BP%20EXPLORATION%20CO%20v%20HUNT%20%5B1982%5D%201%20WLR%20783%20-%20HL.doc>> (Prisijungta: 2010-10-15).
50. Anglijos Lordų Rūmų 1995 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Regalian Properties Plc v. London Docklands Development Corporation Ltd*[1995] 1 WLR. 212. <http://www.isurv.com/site/scripts/documents_info.aspx?categoryID=455&documentID> (Prisijungimo laikas: 2010-12-12).
51. Anglijos Lordų Rūmų 1998 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *Banque Financière De La Cité v. Parc (Battersea) Ltd* [1998] 2 WLR 475. <<http://www.swarb.co.uk/lisc/Equit19981998.php>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19)
52. Anglijos Lordų Rūmų 1995 m. sausio 25 d. sprendimas byloje *Regalian Properties Plc v. London Docklands Development Corporation Ltd* [1995] 1 WLR. 212.

- <http://www.isurv.com/site/scripts/documents_info.aspx?categoryID=455&documentID>
> (Prisijungimo laikas: 2010-12-12).
53. Anglijos Lordų Rūmų 1998 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *Banque Financière De La Cité v. Parc (Battersea) Ltd* [1998] 2 WLR 475.
<<http://www.swarb.co.uk/lisc/Equit19981998.php>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-19).
54. Anglijos Lordų Rūmų 1998 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Kleinwort Benson Ltd v. Birmingham City Council* [1997] QB 380. // <<http://www.trans-lex.org/output.php?docid=310700>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-18).
55. Australijos Aukščiausiojo Teismo 1977 m. sprendimas byloje *Sabemo Pty Ltd v. Nors Sydney Municipal Council* [1977] 2 NSWLR 880.
<<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUConstrLawNlr/2002/41.pdf>> (Prisijungimo laikas: 2010-12-12).
56. Kanados Manitobos provincijos Apeliacinio teismo 1932 m. sprendimas byloje *Matheson v. Smiley* [1932] 2 DLR 787. <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1561524/>>
(Prisijungimo laikas: 2010-12-14).
57. Prancūzijos Kasacinio teismo 1965 m. liepos 25 d. sprendimas, Gaz. Pal 19651198. // <<http://www.gazettedupalais.com/services/recherche/resultat.phtml?motscles=19651198>>
> (Prisijungta: 2010-12-03).
58. Prancūzijos Kasacinio Teismo 2003 m. vasario 25 d. apžvalga. Bulletin 2003 I N° 55. // <<http://www.juritravail.com/lexique/Enrichissement.html>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-16).
59. Prancūzijos Kasacinio Teismo 1873 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Commune de St Chinian v. Guy*, D18731457. // <http://books.google.lt/books?id=cHcChjasRbMC&pg=PA194&lpg=PA194&dq=D.1873.1.457&source=bl&ots=Qjj8U4W6Oo&sig=A-4PSaz4oob1516Xc-p8tmiqVEw&hl=lt&ei=6z0OTdWdNcnsOYm38fcI&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CCMQ6AEwAg#v=onepage&q=D.1873.1.457&f=false> (Prisijungimo laikas: 2010-11-01).
60. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1903 m. kovo 14 d. sprendimas, RGZ 54, 137. // <http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=149> (Prisijungimo laikas: 2010-10-20).
61. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1919 m. gruodžio 20 d. sprendimas, RGZ 97, 310. // <<http://fds.oup.com/www.oup.com/pdf/13/9780199533114.pdf>> (Prisijungimo laikas: 2010-11-08).

62. Prancūzijos Apeliacinio Teismo 1953 m. sausio 19 d. sprendimas byloje *Oustry v. Lestrade*, D1953234. // http://www.victoria.ac.nz/law/NZACL%20web%20page/PDFS/Vol_5_1999/Sage_Angelo.pdf (Prisijungimo laikas: 2010-12-09).
63. Vokietijos Federalinio Teismo 1971 m. sausio 7 d. sprendimas byloje *Flugreise*, BGHZ 55, 128. // http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/table.php?id=186 (Prisijungimo laikas: 2010-11-19).
64. Vokietijos Federalinio Teismo 1971 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Jungbullen*, BGHZ 55, 176. // http://www.utexas.edu/law/academics/centers/transnational/work_new/german/case.php?id=984 (Prisijungimo laikas: 2010-11-19).
65. Vokietijos Federalinio Teismo 1988 m. lapkričio 2 d. sprendimas, BGHZ 105, 365. // http://www.lrz.de/~Lorenz/urteile/bghz105_365.htm (Prisijungimo laikas: 2010-12-06).

Lietuvos teismų praktika

66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 4 d. nutartis c. b. *J. V. v. B. M. U.*, Nr. 3K-3-1318/2002, kat. 25.8.2.; 38.2
67. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 23 d. nutartis c. b. *A. V. ir I. V. v. S. S., V. M., A. P., G. P., V. V., R. P.*, Nr. 3K-3-470/2004, kat. 43.2.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis c. b. *B. G. v. R. G.*, Nr. 3K-3-496, kat. 32.1 (S).
69. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario mėn. 28 d. nutartis c. b. *R. R. v. S. D. V.*, Nr. 3k-3-131, kat. 43.2; 114.5.
70. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *Z. M. v. I. K., E. K., A. K. ir D. K.*, Nr. 3k-3-80/2005, kat. 43.2
71. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis c. b. *UAB „Veda“ v. VĮ ŠMC, UAB „Itabaltas“, BUAB „Amerika pirtyje“*, Nr. 3K-3-319/2006, kat. 43.2.
72. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. *D. L. v. AB „Rytų skirstomieji tinklai“*, Nr. 3K-3-192/2006, kat. 43.2 (S).
73. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 6 d. nutartis c. b. *A. J. individuali įmonė v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-455/2008, kat. 25.3; 35.5.

74. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 29 d. nutartis c. b. *V. S. v. V. T.*, Nr. 3K-3-253/2009, kat. 43.2; 106.1; 114.5 (S).
75. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis c. b. *V. M. v. UAB „Velidas“*, *V. P., G. L., S. B.*, Nr. 3K-3-94/2009, kat. 21.1; 27.3.2.1; 106.1.
76. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis c. b. *BUAB „Utvilsta v. IĮ „(duomenys neskelbtini)“*, Nr. 3K-3-140/2010, kat. 21.4.1.2 (S).
77. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo mėn. 29 d. nutartis c. b. *V. P. v. V. R., A. R.*, Nr. 3K-3-363/2009, kat. 42.5.
78. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio mėn. 18 d. nutartis c. b. *V. J. v. R. B.*, Nr. 3K-3-276/2010 kat. 43.2 (S).
79. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 23 d. nutartis c. b. *UAB „Kirstnė“*, *O. N., N. S., A. S. v. UAB „Medicinos bankas“*, Nr. 3K-3-308/2010, kat. 43. 2 (S).
80. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis c. b. *E. Ž., L. Ž. v. A. M., A. R.*, Nr. 3K-3-569/2009, kat. 43.2; 35.3.1.
81. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 24 d. nutartis c. b. *A. B. ir T. B. v. Z. B. ir T. B.*, Nr. 2A-128/2009, kat. 43.2.
82. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *M. Z., K. S. v. J. Z.*, Nr. 2A-240/2010, kat. 43.2.
83. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis, c. b. *BUAB „VDE statyba“ v. UAB „Ukmergės gelžbetonis“*, Nr. 2A-504/2010, kat. 21.4.1.1, 21.4.1.2, 35.6.1 (S).
84. Lietuvos apeliacinio teismo CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio mėn. 30 d. nutartis c. b. *G. M. v. E. G. A., R. V., D. S., S. T. (K.), R. M., D. D. (S.), S. M., V. M., A. A., R. M., J. V. (P.), G. P.*, Nr. 2A-729/2010 kat. 35.6.2.

6. SANTRAUKA

Darbas skirtas išanalizuoti lyginamuoju aspektu ir argumentuotai įvertinti pagrindines nepagrįsto praturtėjimo instituto taikymo problemas, su kuriomis susiduria įvairios valstybės, taip pat ir Lietuva.

Pirmajame skyriuje analizuojamos nepagrįsto praturtėjimo instituto ištakos ir vystymosi raida. Atskleidžiama, kad šis institutas buvo suformuotas ir įtvirtintas romėnų teisėje, kur buvo išskirta kvazisutarčių kategorija ir buvo nustatyti tipiniai praturtėjimo be pagrindo atvejai. Kontinentinės teisės valstybės perėmė romėniškąjį požiūrį į nepagrįstą praturtėjimą, kai tuo tarpu bendrosios teisės tradicijos valstybėse nepagrįsto praturtėjimo koncepcija buvo teismų praktikoje pripažinta tik XX a. antroje pusėje.

Antrajame skyriuje parodoma, kad nepagrįsto praturtėjimo instituto vieta prievolių teisės sistemoje priklauso nuo valstybės teisės tradicijos. Pateikiamos skirtingos nepagrįsto praturtėjimo sampratos, nurodant, kad nepagrįstas praturtėjimas apibūdinamas įvairiais kriterijais, tačiau kaip būtinas pagrindinis elementas vieningai pripažįstamas naudos gavimas kito sąskaita; aptariami „restitucijos“ ir „nepagrįsto praturtėjimo“ terminų taikymo ypatumai.

Trečiasis skyrius skirtas nepagrįsto praturtėjimo instituto bruožų kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse analizei. Išskiriamos bendrosios nepagrįsto praturtėjimo instituto sąlygos, kurių aiškinimo ir taikymo ypatumai priklauso nuo atitinkamos valstybės teisinio reguliavimo. Pirmajame poskyryje parodoma, kad praturtėjimas gali būti tiek tiesioginis, tiek netiesioginis, aptariama „naudos“ sąvoka, praturtėjimo nustatymo būdai. Antrajame poskyryje, analizuojant turtinės padėties pablogėjimą, padaroma išvada, jog sunkiausia įvertinti turtinės padėties pablogėjimą tose situacijose, kur veikia trys asmenys. Trečiajame poskyryje nurodoma, jog nesant priežastinio ryšio tarp ieškovo turtinės padėties pablogėjimo ir atsakovo praturtėjimo, nėra teisės į ieškinį, grindžiamą nepagrįstu praturtėjimu. Ketvirtajame poskyryje analizuojamas praturtėjimo nepagrįstumas: kontinentinės teisės tradicijos valstybėse pripažįstama, kad atsakovo praturtėjimas ieškovo sąskaita turi būti be teisinio pagrindo, kas, autoriaus nuomone, turėtų būti laikoma privaloma negatyviaja sąlyga, reiškiančia, kad ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo tenkinamas tik tuo atveju, jei nėra teisinio pagrindo ieškovo praradimų lemtam atsakovo praturtėjimui. Anglijos teisė iš kitų teisinių sistemų išsiskiria reikalavimu, kad ieškovas turi įrodyti specialų restitucijos pagrindo buvimą. Penktajame poskyryje padaroma išvada, kad nepagrįstas praturtėjimas taikomas tik tais atvejais, kai negalimi jokie kiti gynybos būdai ir nepagrįstas praturtėjimas suprantamas kaip spragų šalinimo priemonė.

7. SUMMARY

This thesis presents a comparison-based analysis and reasoned evaluation of problems faced by various states, including Lithuania, in regard to application of the institute of unjust enrichment.

In Chapter I, there are examined the origin and evolution of the institute of unjust enrichment. There is shown that the institute has been formed and further established in the Roman Law by *setting up* a quasi-agreement category and by specifying the most common cases of the phenomenon of unjust enrichment. The states of the Continental Law system took over the Roman approach towards unjust enrichment, while the concept of unjust enrichment in the states following the traditions of the Common Law was acknowledged in courts' practice only in the second half of the twentieth century.

In Chapter II, it is shown that the place of the unjust enrichment institute within the system of the Law of Obligations depends upon law traditions of different states. There are presented different concepts of unlawful enrichment, which illustrate that the phenomenon could be characterized by a variety of criteria. Nevertheless, the essential key element – unjustly enrichment of one party at the expense of another – remains unanimously recognized. Peculiarities when defining “restitution” and “unjust enrichment“ are also presented. Concepts for “restitution and “unjust enrichment” are being discussed.

Chapter III presents analysis of characteristics in regard to unjust enrichment in the countries that follow the Continental Law as well as in those that apply the Common Law systems. Common conditions for establishing unjust enrichment institute are distinguished in line with their interpretation and application peculiarities, which are directly dependant upon legal regulatory practices of a particular state. In Subchapter I, it is shown that unjust enrichment could be either direct or indirect, and the concept of “benefit” alongside with the ways of detecting enrichment is discussed. In Subchapter II, the analysis made in regard to diminishing of impoverishment leads to the conclusion that the greatest difficulties in establishing impoverishment are encountered in cases when there are three parties involved. In Subchapter III, it is stated that in case of absence of a causal relationship between deprivation of the claimant and enrichment of the defendant there is no basis to lodge a claim for unjust enrichment. In Subchapter IV, the analysis of unjust enrichment is presented, i. e. in the countries that follow the Continental Law traditions it is recognized that a defendant's enrichment at the expense of a claimant should be based on the absence of justification or cause what, according to the author, has to be considered as a mandatory negative condition, what means that the claim based on unjust enrichment could be satisfied only in case of absence of justification or cause for the defendant's enrichment at the expense of the claimant's loss. English Law differs from other

legal systems in the requirement that the claimant has to prove that there are special grounds for restitution. In Subchapter V, the conclusion is made that unjust enrichment is applied only in cases when other means of defence can not be employed and that unjust enrichment could be considered to be a method of filling gaps in the law.